

МОНИТОРИНГ И ЕВАЛУАЦИЈА НА ПОЛИТИКИТЕ ПРОТИВ ТРГОВИЈАТА СО ЛУЃЕ И НИВНО СПРОВЕДУВАЊЕ ВО ПОРАНЕШНАТА ЈУГОСЛОВЕНСКА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО 2014 И 2015

**BALKANS
ACT
NOW!**

Проектот е поддржан од
Европската Унија

отворена
порта

**Мониторинг и евалуација
на политиките против трговијата со луѓе
и нивно спроведување во
Поранешната Југословенска Република
Македонија во 2014 и 2015**

Извештајот е изготвен во рамките на проектот „Балкан делувај сега! (БДС)“ (Balkans ACT Now!). Го подготвија вработените на „Отворена порта - Ла Страда“ во Поранешната Југословенска Република Македонија (FYROM).

април 2016 г.

МОНИТОРИНГ И ЕВАЛУАЦИЈА НА ПОЛИТИКИТЕ ПРОТИВ ТРГОВИЈАТА СО ЛУЃЕ И НИВНО СПРОВЕДУВАЊЕ ВО ПОРАНЕШНАТА ЈУГОСЛОВЕНСКА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО 2014 И 2015

Уредник:

Мајк Дотриц

Автори:

Марија Тодоровска
Маја Варошлија
Јасминка Фришчиќ
Марија Гелевска
Стојан Мишев

Издавач:

Здружение за акција против насилство и трговија со луѓе „Отворена порта-Ла Страда“

Скопје, Република Македонија

lastrada@lastrada.org.mk

www.lastrada.org.mk

@Отворена порта-Ла Страда 2016

Дизајн: Дарко Колесар

Напомена! Оваа публикација е изработена со поддршка на Европската унија. Содржината на оваа публикација е исклучиво одговорност на организацијата Отворена порта – Ла Страда и на било кој начин не ги одразува ставовите на Европската унија.

Сите права се задржани. Содржината на оваа публикација може слободно да се користи и умножува заради едукативни и други цели, под услов да при секоја таква репродукција како извор се наведе „Отворена порта - Ла Страда“.

СОДРЖИНА

АКРОНИМИ ШТО СЕ КОРИСТАТ ВО ИЗВЕШТАЈОТ	5
ПОИМНИК	5
ВОВЕД	6
А. ЗАКОНОТ И НАЦИОНАЛНАТА ПРАВНА РАМКА ЗА КРИМИНАЛИЗАЦИЈА НА ТРГОВИЈАТА СО ЛУЃЕ	10
А.1 УСОГЛАСЕНОСТ СО МЕЃУНАРОДНИТЕ СТАНДАРДИ	10
А.2 ШТО СЕ СЛУЧИЛО ВО ПРАКСА	17
А.2.1 Истрагите и активностите што ги презема полицијата	17
А.2.2 Фазата на кривични пријави и активностите што ги презеле Канцелариите на основниот јавен обвинител (КОЈО)	19
А.2.3 Фазата на судење и казните што ги изрекле судовите	20
А.3 ЗАШТИТА НА СВЕДОЦИ	21
Б. ИДЕНТИФИКАЦИЈА НА ЖРТВИТЕ НА ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ	24
Б.1 УСОГЛАСЕНОСТ СО МЕЃУНАРОДНИТЕ СТАНДАРДИ	24
Б.2 ШТО СЕ СЛУЧИЛО ВО ПРАКСА. ОСНОВНИ ИНФОРМАЦИИ ЗА ИДЕНТИФИКАЦИЈАТА, МЕЃУ КОИ И СТАТИСТИЧКИ ПОДАТОЦИ	27
Б.3 СПОРНА ИДЕНТИФИКАЦИЈА И ЛИЦА ЗА КОИ НЕПРАВИЛНО СЕ ЗАВЕДЕНИ КАКО ДА НЕ СЕ ЖРТВИ НА ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ	30
В. ЗАШТИТА НА ЖРТВИТЕ НА ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ	34
В.1 УСОГЛАСЕНОСТ СО МЕЃУНАРОДНИТЕ СТАНДАРДИ	34
В.2 ШТО СЕ СЛУЧИЛО ВО ПРАКСА ОПШТО ЗЕМЕНО	37
В.3 ЗАШТИТА НА ДЕЦАТА-ЖРТВИ	39
В.3.1 Усогласеност со меѓународните стандарди	39
В.3.2 Што се случуваше со децата во пракса	40
В.4 ЗАШТИТА НА ИНСТИТУЦИИТЕ КОИ ИМ ОБЕЗБЕДИЛЕ ПОМОШ И ПОДДРШКА НА ЖРТВИТЕ	41

3

Г. ПОМОШ И ПОДДРШКА ЗА ЖРТВИТЕ	42
Г.1 УСОГЛАСЕНОСТ СО МЕЃУНАРОДНИТЕ СТАНДАРДИ ЗА ПОМОШ	42
Г.1.1 Засолниште и материјална помош за жртвите на трговија со луѓе	44
Г.1.2 Пристап до здравствени услуги	44
Г.1.3 Вработување, стручна подготовка и образование	45
Г.1.4 Право на бесплатна правна помош	46
Г.2 ШТО СЕ СЛУЧИЛО ВО ПРАКСА:	47
Г.2.1 Засолниште и материјална помош на жртвите на трговија со луѓе	47
Г.2.2 Пристап до здравствени услуги	47
Г.3 ШТО СЕ СЛУЧИЛО ВО ПРАКСА ВО ПОГЛЕД НА ПРАВНАТА ПОМОШ	49
Г.4 ШТО СЕ СЛУЧИЛО ВО ПРАКСА ВО ВРСКА СО ДЕЦАТА	50
Д. КОМПЕНЗАЦИЈА И НАДОМЕСТ НА ШТЕТА	52
Д.1 УСОГЛАСЕНОСТ СО МЕЃУНАРОДНИТЕ СТАНДАРДИ	52
Д.2 ШТО СЕ СЛУЧИЛО ВО ПРАКСА	52
Ѓ. ПРЕПОРАКИ	54

АКРОНИМИ ШТО СЕ КОРИСТАТ ВО ИЗВЕШТАЈОТ

5

БДС	Балкан делувај сèга!
СЕ	Советот на Европа
ЦСР	Центар за социјална работа
КОЈО	Канцеларии на основниот јавен обвинител
ЕУ	Европската унија
ГРЕТА	Група стручњаци на Советот на Европа за борба против трговија со луѓе (воспоставена со Конвенцијата за борба против трговија со луѓе на Советот на Европа од 2005 г.)
МКД	македонски денар
МВР	Министерство за внатрешни работи
НВО	Невладина организација
СОП	Стандардни оперативни процедури
ТСЛ	Трговија со луѓе
ОН	Обединети нации

ПОИМНИК

Жртва на трговија со луѓе	<p>Извештајот ги опфаќа лицата кои се предмет на трговија на два различни начини:</p> <ul style="list-style-type: none">(i) терминот „претпоставена жртва“ на трговија со луѓе (или на трговци со луѓе) ги опфаќа сите кои се во контакт со власта и за кои постои <u>основано сомнение</u> надлежните органи да сметаат дека лицето е жртва на трговија со луѓе, но кое органите сè уште не го класификувале официјално како жртва на трговија;(ii) лице кое органите сигурно и недвосмислено го идентификувале како жртва на трговија е официјално признаено како жртва на трговија со луѓе, или со самите постапки за идентификација на органите или откако ја идентификувале како жртва во судска постапка. <p>Во обата случаи терминот „жртва“ се однесува на лице кое е жртва на кривично дело (делото трговија со луѓе) и на кое, како такво, органите му дале посебен статус на жртва.</p>
----------------------------------	---

ВОВЕД

Во извештајот ги опишуваме активностите за спречување на трговија со луѓе во Поранешната Југословенска Република Македонија (во понатамошниот текст скратено со „Македонија“) во 2014 и 2015 г. Се фокусираме на пет конкретни прашања:

- A. Законот и националната правна рамка за криминализирање на трговијата со луѓе
- B. Идентификацијата на жртви на трговија со луѓе
- C. Заштитата на жртвите на трговија со луѓе
- D. Помош и поддршка за жртвите
- E. Компензација и надомест на штета

Информациите за извештајот ги составивме со помош на „Мониторинг и процена на политиките за борба против трговија со луѓе: прирачник за застапниците на жртвите“. Прирачникот има за цел да им овозможи на организациите од граѓанското општество да извршат проценка на законот, политиките и праксата врз основа на низа показатели и минимум стандарди што се наведени во прирачникот и се засноваат на меѓународните и европските регионални стандарди. Согласно методата што се предлага во прирачникот, „Отворена порта - Ла Страда“ (со седиште во Скопје; во понатамошниот текст, „Отворена порта“) првин побара информации за секој од под-показателите во поглавјата од А до Д на прирачникот; врз основа на ова, авторите донесоа заклучоци за тоа колку е Македонија усогласена со секој од рамковните показатели (општи стандарди) од прирачникот. Различните рамковни показатели што се користат како репер за законите, политиките и праксата ги спомнуваме во понатамошниот дел од извештајот, а подеталните под-показатели се наоѓаат во самиот прирачник.

Мониторите на „Отворена порта“ ги обезбедија информациите од различни извори. Главни извори беа годишните извештаи на Националната комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција од 2014 и 2015 г. (во понатамошниот текст, „Националната комисија“). Освен овие извештаи, мониторите користеа јавно достапни податоци од извештајот на Националниот известувач за трговија со луѓе и илегална миграција за 2014 г.¹, како и извештајот за спроведување на Конвенцијата за борба

¹ Национален известувач за трговија со луѓе и илегална миграција. Годишен извештај на Националниот известувач за трговија со луѓе и илегална миграција во Република Македонија за 2014 г.

против трговија со луѓе во Македонија на Советот на Европа, објавен во 2014 г.² Вториот извештај беше користен во голема мерка за изготвување на препораките од поглавјето Г од извештајот (особено кога наодите на ГРЕТА беа исти како наодите на мониторините кои го изготвија извештајот). Дополнителни извори на информации беа и наодите на „Отворена порта“ и на правникот кој го ангажира организацијата. Во поглед на статусот на сексуалните работници, а особено во однос на начинот на кој полицијата се однесувала со нив, мониторините се консултираа со коалицијата „Сексуални и здравствени права на маргинализираните заедници“³.

За да се воспостави правната рамка (законите и подзаконите), фокусот на мониторините беа главно Законот за кривична постапка и Кривичниот законик, бидејќи тие се правната основа за преземање мерки по прашање на трговијата со луѓе. Ги анализираа и Стандардните оперативни процедури (СОП) од 2010 г.,⁴ како и показателите⁵ за идентификација на жртви на трговија со луѓе што Министерството за труд и социјална политика ги издаде во 2014 г.

Во втората од двете календарски години што беа предмет на овој мониторинг, т.е. 2015 г., огромен број бегалци и други мигранти поминаа низ Македонија, главно поради стратешки важната геополитичка локација на рутата по која мигрантите го поминуваа Западниот Балкан. Сè повеќе мигранти од различни земји на потекло, кризни подрачја и земји со економски проблеми од Централна Азија, Блискиот Исток и Северна и Североисточна Африка се обидуваа да влезат во земјите на Европската унија (ЕУ) преку рутата за миграција преку Западен Балкан бидејќи другите рути стануваа сè поголем предизвик и опасност. Рутата по која во 2011 г. минуваше само незначаен број мигранти прерасна во една од најпопуларните рути за миграција во ЕУ, што се гледа од објавените податоци и објавите во медиумите.

Од почетокот на кризата со бегалци/мигранти во Југоисточна Европа, криминалните мрежи наводно учествуваа во криумчарење на некои од мигрантите што се дел од групата сочинета од бегалци и други мигранти која се движи по Балканот. Бидејќи не успеаја да обезбедат правна заштита

² Група стручњаци на Советот на Европа за борба против трговија со луѓе (ГРЕТА). Извештај за спроведувањето на Конвенцијата за борба против трговија со луѓе на Советот на Европа од „Поранешната Југословенска Република Македонија“. ГРЕТА (2014)12 (Советот на Европа). 17 јуни 2014 г.

³ Coalition Sexual and Health Rights of Marginalized Communities, <http://coalition.org.mk/?lang=en>.

⁴ Стандардни оперативни процедури за постапување со жртви на трговија со луѓе, 2010 г. (одобрени од владата во декември 2010 г.). Посетени на англиски на http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/operativni_eng.pdf и <http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/operativni.pdf>.

⁵ Индикатори за идентификација на жртви на трговија со луѓе, Скопје, 2014. http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/Indikator_i_trgovija.pdf.

во Македонија, многу мигранти на крајот беа уценувани, органите ги ставаа во притвор или криумчарите ги заробуваа, им ја ограничуваа слободата на движење, им вршеа тортура итн. Во јуни 2015 г., со промените на законот за баратели на азил и привремена заштита, се ангажира и државните органи откако мигрантите ќе влезеа во Македонија од Грција. И покрај тоа, мигрантите сè уште беа мета на трговија со луѓе и криумчарење за време на патувањето, особено со воведувањето на новите ограничувања во 2016 г. за лица што сакаат да влезат во земјите на ЕУ како економски мигранти. Меѓу мигрантите, особено девојките, жените и децата без придружба и одделените деца кои патуваа во групи или сами без придружба беа „лесен плен“ за трговците и криумчарите.⁶ За жал, повеќето вакви случаи останаа незабележани и жртвите не добија соодветна помош од релевантните даватели на услуги бидејќи не постоеше систем за заштита или друг тип интервенција.

Откако високиот комесар за бегалци на Обединетите нации (УНХЦР) почна да го следи протокот на бегалци и мигранти на 1 јули 2015 г., па сè до 31 март 2016 г., заведени се околу **778.768** бегалци и мигранти што поминале низ Македонија. Според статистичките податоци на Министерството за внатрешни работи за бегалци и мигранти баратели на азил, меѓу 19 јуни 2015 г. и 7 март 2016 г. поминале **477.856** лица, меѓу кои 148.245 деца (31 насто од вкупниот број), од кои 18.349 биле заведени како без придружба (4 насто од вкупниот број, а 12 насто од сите деца). Од нив, 260.897 (55 насто од вкупниот број) на пристигање биле Сиријци, 122.289 (26 насто) Авганистанци, 73.329 (15 насто) Ирачани, а останатите 21.441 (4 насто) биле од други националности, како Иранијци, Палестинци, Пакистанци, Сомалијци, Конгоанци и Бангладешанци. Заведените жени и деца биле 49 насто од вкупниот број. На 8 март 2016 г., границата на Македонија со Грција се затвори и веќе не беше дозволено пристигање или заминување на нерегистрирани мигранти.

Зголемувањето на бројот мигранти што преку Македонија го поминуваа западниот Балкан тешко ги погоди Министерството за внатрешни работи и другите државни установи. На безбедносните прашања на државните граници и рутите за миграција претежно работеше Министерството за внатрешни работи (МВР). Па така, наместо да се проверат самите мигранти со цел да се откријат случаи на трговија со луѓе и да се обезбеди заштита за жртвите на трговија, се вложија поголеми напори во откривање криминални мрежи што криумчарат мигранти.

⁶ В. „Процена на потреби“ на „Отворена порта“, 2015 г. на <http://www.lastrada.org.mk/mainarchive/Human%20trafficking%20in%20context%20of%20migration%20and%20refugee%20crises%202015.pdf>.

„Отворена порта“ заклучи дека било голем предизвик да се идентификуваат и заштитат ранливите мигранти што поминуваат низ Македонија. Ова било така од најразлични причини: фактот што мигрантите останувале во Македонија само ограничено време, јазичната бариера поради која службениците не можеле да комуницираат со нив, последиците по здравјето, психата, однесувањето и општествените односи што се резултат на насилство врз основа на род и трговија со луѓе (за кои ретко која жртва зборува отворено), како и погрешните перцепции за тоа кои се елементите на трговија со луѓе и криумчарење на мигранти (и погрешната претпоставка дека се исто дело), културолошкиот контекст, ограничениот пристап до услуги и општата недоверба на мигрантите кон државните органи.

Различни засегнати страни од државата и меѓународните организации укажаа на последиците на фактот што малолетните лица без придружба (кои, како група, беа под огромен ризик да станат жртви на трговија со луѓе) беа многу кратко време во Македонија, поради што не беа почитувани многу законски постапки. Малолетните лица без придружба не добија соодветна заштита и поради низа други фактори. Меѓу нив се: несоодветните постапки за идентификација, што значи дека не беа упатени на давателите на помош; ограничените човечки капацитети во државните установи што работат со миграција од големи размери; недостатокот на јасни закони со кои се обезбедува почитување на правата на малолетните лица без придружба; и фактот што не сите даватели на услуги беа запознаени со културната, верската, националната и етничката разновидност на мигрантите.

А. ЗАКОНОТ И НАЦИОНАЛНАТА ПРАВНА РАМКА ЗА КРИМИНАЛИЗАЦИЈА НА ТРГОВИЈАТА СО ЛУЃЕ

А.1 УСОГЛАСЕНОСТ СО МЕЃУНАРОДНИТЕ СТАНДАРДИ

Се проценија следните стандарди:

Домашното законодавство овозможува сеопфатна рамка за борба против трговија со луѓе согласно Конвенцијата за борба против трговија со луѓе на Советот на Европа или Протоколот за борба против трговија со луѓе на ОН;

и

Во законодавството се пропишани ефективни и пропорционални казни што ги одвраќаат сторителите за лицата за кои е докажано дека се виновни за трговија со луѓе.

Врз основа на наодите на мониторинзите, националната правна рамка за криминализиција на трговијата со луѓе ги исполнува меѓународните стандарди согласно Конвенцијата за борба против трговија со луѓе на Советот на Европа и Протоколот за превенција, сузбивање и казнување на трговијата со луѓе, особено жени и деца (протоколот Палермо), дополнение на Конвенцијата на Обединети нации за борба против транснационален организиран криминал.

Накратко, ова се карактеристиките на националното законодавство за трговија со луѓе:

- за сторителите на ваквите кривични дела се пропишани ефективни и соодветни казни;
- сите методи на трговија со луѓе наведени во член 4 од конвенцијата на Советот на Европа и членот 3 од протоколот Палермо се признаени со закон;
- сите груби средства за извршување на ваквите кривични дела наведени во двата документи се признаени со закон;

- во законот се пропишани сите типови експлоатација што се цел на трговијата во луѓе наведени во двата документи;
- со националната правна рамка се прави разлика меѓу трговија со луѓе и криумчарење на мигранти;
- согласноста на жртвата на трговија со луѓе не влијае за утврдување на кривичната одговорност на сторителот;
- лицата кои вршат трговија со луѓе без употреба на насилни средства не се ослободуваат од кривична одговорност;
- и лицата кои користат услуги на жртва на трговија со луѓе и знаат дека лицето е жртва имаат кривична одговорност;
- казнив е и обидот за посредување и помагање на трговија со луѓе;
- со националната правна рамка се овозможени откривањето, заплената и одземањето имот што произлегува од кривични дела поврзани со трговија со луѓе;
- националната правна рамка овозможува да се покрене кривична постапка против сторителите на кривични дела поврзани со трговија со луѓе без оглед каде се извршени.

Во националното законодавство се пропишани ефективни и пропорционални казни за сторителите на делото трговија со луѓе

Во македонското кривично законодавство се пропишани ефективни и пропорционални казни и казни што ги одвраќаат сторителите на овие кривични дела, бидејќи затворската казна за основното дело „трговија со луѓе“ (член 418-а од Кривичниот законик) е најмалку четири години (и се смета за тешко кривично дело). Ако жртвата е малолетно лице, помладо од 18 години, законот (член 418-г) предвидува барем осум години затворска казна.

Трговијата со деца се казнува со посебен член од Кривичниот законик (член 418-г). Со измените и дополнувањата на овој член во текот на 2015 г. се опфаќаат повеќе видови трговија со деца и се воведува построга казнена политика за сторителите на делата во кои жртвите се деца помлади од 14 години.

Поконкретно, усвоени се следниве амандмани на Кривичниот законик⁷:

- со амандман на членот 418-г е додадено „питање и експлоатација за нелегални активности“ како цели на трговија со деца;
- воведени се подолги затворски казни за лица што вршат трговија со деца кога детето е помладо од 14 години со воведување на минимална казна од

⁷ Закон за измени и дополнувања на Кривичниот законик, Службен весник бр. 226 од 25.12.2015

10 години за секое лице кое принудува дете помладо од 14 години да пита или го експлоатира детето за нелегални активности, и барем 12 години затвор за лице кое користи сексуални услуги на дете помладо од 14 години. Горната граница за казните за секое од овие кривични дела е 20-годишна затворска казна, што е највисоката казна во Република Македонија.

Во текот на 2015 г. националната правна рамка за заштита на жртвите на трговија со луѓе се подобри со подготовка и усвојување на два акциски планови и конкретни постапки за обезбедување помош на најранливите категории жртви. Националната комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција усвои **Акциски план за изнаоѓање решенија за коментарите и постапување по препораките на ГРЕТА** (дел од извештајот на ГРЕТА за Македонија, издаден во јуни 2014 г.). Владата исто така усвои и низа **Стандардни оперативни процедури (СОП) за постапување со деца од други земји без придружба.**

Бидејќи нема посебни казни за различните видови трговија со луѓе казниви со закон, додека ја определува казната судот им обраќа особено внимание на формите на кривичното дело и за средствата со кое е извршено. На пример, ако целта на трговијата со луѓе била ропски однос, ако жртвата се согласи, судот може да ја намали казната на најмалата казна од пет години, а ако е сексуална експлоатација, без оглед на согласноста на жртвата, судот може да изрече максимална затворска казна од 20 години.

Со националното законодавство се признаваат сите методи на извршување кривични дела поврзани со трговија со луѓе согласно меѓународните стандарди

Во членовите 418-а и 418-г од македонскиот Кривичен законик се споменуваат различните форми трговија со луѓе. Членовите се целосно транспонирани од Конвенцијата за транснационален организиран криминал на ОН и протоколот Палермо, па во нив се споменува: врбување, превоз, посредување во вршење проституција (познато и како „експлоатација на проституцијата на другите“), купување, продавање, засолнување или примање лица за експлоатација со проституција и други видови сексуална експлоатација, присилна работа и слугување и ропство. Во членовите исто така се споменуваат, како цели на трговијата со луѓе, вклучувањето на лица во снимање порнографија, присилен брак и присилна бременост, што не е експлицитно спомнато во протоколот од Палермо. Но, во овие членови не се споменати практики што наликуваат на ропство (како што е должничко ропство и продажба на деца).

Со националното законодавство се признаваат сите видови кривични дела поврзани со трговија со луѓе согласно меѓународните стандарди

Македонскиот кривичен законик е целосно усогласен со Конвенцијата и Протоколот, т.е. со него се опфатени различни груби мерки со кои може да се тргува со полнолетни лица: употреба на сила или сериозни закани, залажување или кој било друг вид на принуда, киднапирање, измама со злоупотреба на службена дејност или злоупотреба на бременост⁸, слабост, или физичка или психичка неспособност на друго лице, или со давање или примање пари или други придобивки со цел да се добие согласност од друго лице (особено дете, или лице со привремена или трајна попреченост, т.е. секое лице што не е способно да одлучува независно).

Со националното законодавство се дефинираат сите видови експлоатација

Кривичниот законик е усогласен со Конвенцијата и Протоколот во однос на формите експлоатација наведени како цели на трговија со луѓе или трговија со деца. Таму се наведени уште неколку дополнителни форми експлоатација. Кривичниот законик ги покрива следните форми: експлоатација на проституција на други лица и други типови сексуална експлоатација; принудна работа или слугување, ропство и нелегално пресадување на делови од човечкото тело. Дополнителните видови експлоатација што се наведени се: порнографија (т.е. кога се тргува со полнолетно или малолетно лице за да го искористат за порнографија), присилен брак, принудна бременост, незаконско посвојување или слични активности и питање.

Иако терминот **ропство** не е дефиниран со закон, сите елементи на ропство се казниви со закон. Под „ропство“ се подразбира да се присили лицето да прави нешто против своја волја или сторителот да му се закани со казна, а терминот го опфаќа и работниот однос против волјата на работникот.

Принудната работа или слугувањето се смета за цел на трговијата со луѓе, како и питањето. Според член 201 на Кривичниот законик, ако родител, старател или друго лице со родителски одговорности со грубо запоставување на својата должност за грижа и воспитување, со присилување на малолетно лице на работа што не одговара на неговата возраст и физичка сила или ако го наведе на питање или на вршење други дејствија што се штетни за неговиот развој, „присилува малолетно лице на работа“, врши кривично дело.

⁸ Во законот не е изрично објаснето што се подразбира со ова.

Сексуалната експлоатација е вметната како елемент на кривичните дела, а освен тоа бидејќи лицата што посредуваат во вршење проституцијата на други лица се одговорни за кривичното дело колку што се и сторителите, затворската казна е иста како казната за сторителите.

Според Кривичниот законик, кривично дело е и да се заработува од проституцијата на други лица (т.е. „посредување“ или експлоатација на проституцијата на други лица) во случаи кога жртвите што обезбедуваат сексуални услуги не се жртви на трговија со луѓе.

Децата-жртви на трговија со луѓе уживаат специјална заштита, односно предвидена е специјална кривична одговорност за сторителите со воведувањето на посебно кривично дело, трговија со деца, во членот 418-д од Кривичниот законик. Според став 1 од овој член, комерцијалната сексуална експлоатација на деца се смета за меѓу најтешките форми на ова кривично дело, и за ваквото кривично дело запретената казна е барем осум години затвор.

Присилен брак. Овој вид кривично дело поврзано со трговијата со луѓе е предвиден во основните закони, и ако делото се изврши врз дете се предвидува посебна кривична одговорност (казната е посериозна ако е вклучено дете).

Според Кривичниот законик, трговијата со цел **незаконско пресадување човечки органи (за комерцијален профит)** се казнува со закон согласно член 418-а. Казната е потешка ако се користат органи на дете (418-г). Не постои кривична одговорност за пресадување човечки органи ако постои заемна согласност (на пр. кога дете дарува бубрег за детето) или обратно, ако лицето од кого е пресаден човечкиот орган дало согласност пред да почине да му го отстранат органот и да му го пресадаат на друго лице без надомест. Но, додека лицето е живо, дарувањето органи е дозволено само за еден од органите што се во парови.

Согласно член 201 од Кривичниот законик, постои кривична одговорност за **присилна работа** ако родителот, старателот или трето лице грубо ја запостави својата должност за грижа и нега, и ако го принуди малолетното лице на работа што не одговара на неговата возраст и физичка сила или ако од користољубие го наведува на питање или на вршење други дејствија што се штетни за развојот на малолетното лице. Се разбира, како што веќе кажавме, питањето е веќе пропишано како цел на трговијата со луѓе.

Со националната правна рамка се прави разлика меѓу трговија со луѓе и криумчарење на мигранти

Во истиот член од Кривичниот законик (член 418) се определени казни за трговија со луѓе (418-а) и криумчарење мигранти (418-б), но двете дела во принцип се покриени со посебни ставови. Законот прави разлика меѓу двете дела, но ги става во тесна врска, особено кога органите на прогонот учат за нив во истиот член на Кривичниот законик. Иако во принцип првото подразбира кривични дела против лице, а второто кривични дела против државата, со член 418-б се покриваат и кривичните дела против лице (за лица кои ги нелегално ги пренесуваат преку државна граница). Во член 418-в се определени казни за здружение на групи што вршат кои било од овие кривични дела („Тој што организира група и поттикнува вршење трговија со луѓе, криумчарење мигранти и трговија со деца“), па во суштина различните кривични дела добиваат многу сличен третман.

Согласноста на жртвата на трговија со луѓе не влијае на утврдување на кривичната одговорност на сторителот

Ова значи дека дури и ако жртвата се согласила да ја експлоатираат на одреден начин, сторителот ќе одговара за трговија со луѓе или трговија со деца.

Лицата кои вршат трговија со луѓе без употреба на насилни средства не се ослободуваат од кривична одговорност

Со Кривичниот законик е предвидена кривична одговорност за трговија со деца дури и ако сторителот не употребил ниту едно од грубите средства наведени во законот во врска со трговија на полнолетни лица. Употребата на груби средства е отежителна околност.

И лицата кои користат услуги на жртва на трговија со луѓе и знаат дека лицето е жртва имаат кривична одговорност

Согласно член 418-а од Кривичниот законик, кривично дело е да се користат (или да му се овозможи на друго лице да користи) сексуални услуги на лице кое е жртва на трговија со луѓе, или да се експлоатира на кој било друг начин, при што лицето што врши експлоатација знае дека другото лице е жртва на трговија (и казната за ова дело е затворска казна во траење од шест месеци до пет години).

Обидот за посредување и помагање на трговија со луѓе е казнив со закон

Секое лице кое се обидува или кое помага за извршување на ова дело ќе добие иста казна како и сторителот. Ако е само обид да се изврши делото, има можност казната да се намали.

Со националната правна рамка се овозможени откривањето, заплената и одземањето имот што произлегува од кривични дела поврзани со трговија со луѓе

За сите физички и правни лица кои вршат трговија со луѓе или трговија со деца е предвидено задолжително одземање на сите средства со кои се вршеле овие дела, како и заплена на сиот имот до кој е дојдено со вршење на овие дела (член 96-к за физички лица, членови 97, 97-а, 98, 98-а, 100 за правни лица и 100-а).

Националната правна рамка има сеопфатно овластување за покренување кривична постапка против сторителот на кривични дела поврзани со трговија со луѓе

Секој сторител на ваквото кривично дело кој се наоѓа на територијата на Република Македонија, на брод што плови под знамето на Република Македонија или во летало регистрирано согласно македонските закони сноси кривична одговорност за секој вид кривично дело поврзано со трговија со луѓе, трговија со деца и криумчарење мигранти. Освен тоа, секое лице ќе сноси одговорност без оглед дали е граѓанин на Македонија, дали има дозвола за престој во Македонија и дали сторителот на овој тип кривично дело сноси кривична одговорност според законите на неговата земја.

A.2 ШТО СЕ СЛУЧИЛО ВО ПРАКСА

Се процени следниот стандард:

За случаите на трговија со луѓе се спроведе феристрага и судење согласно меѓународните стандарди за кривична правда.

Мониторите заклучија дека постоеја значителни разлики меѓу одредбите на законот за трговија со луѓе, од една страна, и тоа како надлежните установи го спроведуваа законот, од друга страна.

Во овој дел од извештајот се врши преглед на сите фази од кривичните истраги и постапки:

- Истражната фаза и активностите што ги презема полицијата;
- Фазата на кривична истрага и активностите што ги преземаат канцелариите на основното јавно обвинителство (КОЈО);
- Фазата на судење и казните што ги изрекуваат судовите.

A.2.1 Истрагите и активностите што ги презема полицијата

Мониторите забележаа дека до 2014 г. полицијата ја отфрли лошата практика да ја користат борбата против трговија со луѓе како изговор за рации на сексуалните работници. Согласно податоците што ги собираат институции што работат со сексуални работници, последната таква рација била извршена во 2008 г.

Во поглед на активностите што ги презема полицијата, според податоците од Националниот известувач, и идентификацијата на жртвата, и давањето поддршка и упатувањето се вршат согласно СОП-от. Националниот механизам за упатување (НМУ), центрите за социјална работа (ЦСР) и секторот на Министерството за внатрешни работи (МВР) за трговија со луѓе и илегална миграција (СТЛИМ), што се обучени за водење разговори,⁹ официјално го идентификуваат лицето (како жртва на трговија со луѓе).

Според податоците на Националната комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција (во понатамошниот текст, „Националната

⁹ Податоци од „Фокус на жртви на трговија со луѓе“, проект на УСАИД за правна заштита на жени.

комисија“), во 2015 г. во КОЈО биле поднесени следните пријави за организиран криминал и корупција:

- две кривични пријави за трговија со луѓе, согласно член 418-а од Кривичниот законик, против три мажи;
- една кривична пријава за трговија со деца, 418-г од Кривичниот законик, против две лица, еден маж и една жена.

Во овие случаи биле идентификувани три жени-жртви на трговија со луѓе, односно една жена и две девојчиња. „Во поглед на типот на експлоатација, имало еден случај на сексуална експлоатација, еден случај на сексуална и трудова експлоатација, еден случај на присилен брак и еден случај на трудова експлоатација“.¹⁰

Претходната година (2014) ситуацијата во поглед на кривични пријави за ваков тип кривични дела била иста, односно имало две кривични пријави за трговија со луѓе и една за трговија со деца. Во 2014 г. биле отворени три истраги, две за трговија за сексуална експлоатација и една со трговија за експлоатација за питање.

Во 2015 г. се обелоденија информации за кривични пријави што МВР во 2014 г. ги поднело за полицајци што се вмешани во кривични дела поврзани со трговија со луѓе. Според извештајот на Националната комисија за 2014 г., МВР спровело шест истраги за осум полицајци во 2014 г. Против сите биле поднесени кривични пријави, а седуммина биле ставени во притвор. Стејт депарментот на САД, исто така за 2014 г., забележало дека „четири полицајци се гонети и осудени, а тројца се сè уште под истрага на крајот на периодот за известување“.¹¹

Не постојат податоци за конфискуван имот на сторители на кривични дела поврзани со трговија со луѓе. Според податоците на Државниот завод за статистика за 2014 г., 18 лица (од кои една жена) биле обвинети за трговија со деца, а во 12 случаи биле одземени предмети.¹²

¹⁰ Годишен извештај за 2015 г. на Националната комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција.

¹¹ Извештај за трговија со луѓе на Стејт депарментот на САД за 2015 г. (поглавјето за Македонија).

¹² Сторители на кривични дела во 2014 г., осудени полнолетни лица според вкупниот број преземени безбедносни мерки, заплена на имот и одземени предмети, Државен завод за статистика, 2015 г.

А.2.2 Фазата на кривични пријави и активностите што ги презеле Канцелариите на основниот јавен обвинител (КОЈО)

Во годишните извештаи на Националната комисија и Националниот известувач нема информации за активностите што ги презел КОЈО во кривичните постапки поврзани со трговија со луѓе, т.е. поддршката што им ја овозможиле на жртвите. Единствените податоци што се на располагање се однесуваат на бројот кривични пријави за секое кривично дело поврзано со трговија со луѓе и илегална миграција, т.е. податоци за луѓето што се обвинети и осудени во ваквите постапки.

Жртвите добиваат поддршка за да можат да си ги остварат правата во Центарот за жртви на трговија со луѓе, специјализиран центар што се грижи за жени и девојки од Македонија кои се жртви на трговија со луѓе. Центарот го отворило Министерството за труд и социјална политика во 2011 г. за жртвите на трговија со луѓе да добијат сместување, како и правна, медицинска и психосоцијална поддршка. Но, во 2015 г., како и во претходните години, Министерството плаќало само за комуналиите во Центарот, а оперативните трошоци ги покривале организации од граѓанското општество. Правна помош обезбедувал адвокат ангажиран од „Отворена порта“. Во поглед на обезбедување информации за жртвите, адвокатите ги информирале жртвите за своите права и во управните и во судските постапки, како и за исходот од ваквите постапки во кои биле сведоци или оштетени странки.

Податоците за 2015 г. на КОЈО во поглед на обвиненијата поради кои наводните трговци со луѓе биле изведени пред суд се идентични со податоците на полицијата за кривичните пријави упатени до КОЈО, односно ниту еден случај не бил преквалификуван како поинакво кривично дело. Во основниот суд (македонскиот првостепен суд) биле поднесени три кривични пријави, од кои две за трговија со луѓе и една за трговија со деца. Единствената разлика е во бројот на лица обвинети за делото трговија со деца: КОЈО поднел кривична пријава против едно лице, а полицијата против двајца веројатни сторители на ова кривично дело. Немаше податоци за тоа дали подносителите се откажале од кривичната пријава поради тоа што жртвата одлучила да не поднесува кривична пријава или да им обезбеди докази на полицијата или обвинителите.

Според податоците од Државниот завод за статистика, во 2014 се пријавени три случаи на трговија со луѓе и поднесени се три кривични пријави, а едно лице било обвинето и осудено. И покрај тоа што не постојат пријавени случаи на трговија со деца во 2014 г., во текот на 2014 г. дури 18 лица биле

обвинети и осудени за трговија со деца. Нема ниту еден случај во 2014 и 2015 г. каде што правно лице (а не физичко лице) сносело одговорност.

А.2.3 Фазата на судење и казните што ги изрекле судовите

Недискриминација

Не постојат податоци што укажуваат на дискриминација на суд во кривичните постапки за трговија со луѓе. Судовите без исклучок го почитувале принципот на недискриминација.¹³

Времетраење на истрага

Просечното времетраење на постапката, од почетокот на истрагата до донесувањето првостепена пресуда, било меѓу 12 и 18 месеци. Сите случаи вообичаено се проследени со жалба. Во еден случај немало пресуда по жалбата и на крајот на 2015 г., т.е. 10 години од почетокот на истрагата. Слична ситуација имаме и со повторените постапки (во случаи кога обвинетиот не присуствувал на првата судска постапка/пресуда), при што изминале меѓу 3 и 10 години.

Вештаци

Во три четвртини од случаите во 2015 г. (3 од вкупно 4 случаи) бил повикан вештак за да ги процени психолошката состојба и степенот на траума и страв кај жртвата.¹⁴ Во секој од тие случаи вештакот извршил сеопфатна процена на жртвата на трговија со луѓе, односно ги оценил и психолошката состојба и општата состојба на жртвата (на пр. семејниот живот, историја на болест во фамилијата, средината каде што растела жртвата итн.)¹⁵.

Број и тип пресуди

Во поглед на изречените казни за физички лица обвинети за трговија со луѓе, мониторинзите се изненадија што имаше само една пресуда во 2015 г. со условна казна за четири лица обвинети за трговија со луѓе согласно член 418-а од Кривичниот законик.¹⁶ Во член 418-а во принцип нема простор за изрекување толку благи казни. Судијата не ја применил законски пропишаната

¹³ Адвокат на „Отворена порта“.

¹⁴ Адвокат на „Отворена порта“.

¹⁵ Адвокат на „Отворена порта“.

¹⁶ Извештај за 2015 г. на Националната комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција.

21

затворска казна од Кривичниот законик, туку пресудил дека постоеле олеснителни околности со кои се оправдува поблага казна¹⁷. Воопшто не е јасно дали се пресудите ефективни и ги одвраќаат сторителите или дали се пропорционални кога за овој тип криминал се изречени само условни казни, за кои минималната законски пропишана казна е четири години затвор.

Препорака: судот треба да ги изрече законски пропишаните казни за сторителите на вакви дела.

Во извештајот за трговија со луѓе на САД¹⁸ е забележано дека во 2014 г. на само две лица им е пресудено за кривични дела поврзани со трговија со луѓе, и дека ова е најниската бројка на пресуди во годината од 2009 г. Едно од лицата кое извршило трудова експлоатација добило двегодишна затворска казна, а друго 13-годишна затворска казна за организирање група што се бави со криумчарење мигранти, трговија со лица, трговија со малолетни лица и присилни бракови. Податоците од Државниот завод за статистика¹⁹ за 2014 г. укажуваат на тоа дека една жена добила затворска казна за трговија со луѓе. Вкупно 18 лица, меѓу кои една жена, добиле казни за трговија со деца во 2014 г., а сите сторители добиле затворски казни.

А.3 ЗАШТИТА НА СВЕДОЦИ

Се процени следниот стандард:

Обвинителите и судиите разбираа, и, каде што постоеја услови за тоа, спроведуваа одредби за заштита на ранливите жртви и сведоци пред, за време на и по судењето, согласно законите на државата како и обврските што ги презела државата со потпишување договори и прифатените меѓународни добри практики во обвинителството и судството.

Општо земено, мониторинзите заклучија дека основните јавни обвинители и судии постапиле соодветно на судските постапки поврзани со трговија со луѓе. Ова се гледало со употребата на посебни мерки за жртвите и за заштита на сведоци и со фактот дека жртвите не сноселе одговорност за

¹⁷ Член 40, Кривичен законик на РМ

¹⁸ Извештај за трговија со луѓе на Стејт департментот на САД за 2015 г. (поглавјето за Македонија).

¹⁹ Сторители на кривични дела во 2014 г., осудени полнолетни лица по тип кривично дело, Државен завод за статистика, 2015 г.

кривични дела на кои ги присилил трговецот со луѓе или лицето кое ги експлоатирало.

Посебни заштитни мерки

Во 2015 г. во три наврати биле употребени посебни заштитни мерки за заштита на сведоците-жртви во и надвор од судницата. Жртвите влегувале во посебен влез со посебна заштита од МВР, чекале во посебна просторија, одделени од обвинетите, и за време на судењето обвинетите биле отстранети од судницата а останувале само нивните адвокати. Јавноста била исклучена.²⁰

Неказнување на жртвите за нелегални активности

Принципот на неказнување се почитувал и во 2014 г. и во 2015 г. — нема информации дека жртва на трговија со луѓе била обвинета или гонета за незаконски активности на кои некој ја принудил.

Извршување на санкции

Не постојат податоци за извршување на казните. Во 2015 г. два (2) случаи биле затворени со пресуди во првостепените судови, но случаите ги обжалиле и за нив нема информации на крајот на 2015 г. Еден (1) случај не е затворен на крајот на годината. Ова е резултат на промената на ставот на Врховниот суд на Македонија, односно кога ќе се смени член на судот додека трае судење, жртвата мора повторно да биде повикана на суд за да ги повтори доказите втор пат. Исто така, со ваквото решение жртвите се изложуваат на повторен стрес, траума и виктимизација поради обврската да се појават повторно на суд и да ги повторат изјавите пред обвинетите (ова особено важи за државјаните што се во земјата), додека за странците (кои одбиваат да се вратат во Македонија) само им се читаат претходните изјави.

Според Државниот завод за статистика, во 2014 г. три лица биле обвинети за трговија со луѓе²¹ во 2014 г., од кои едно лице било оптужено, а едно осудено. Истата година нема информации за деца-жртви на трговија,²² но биле поднесени кривични пријави против 18 лица (како резултат на трговија со деца претходната година) и бил осуден истиот број луѓе. Нема дополнителни информации за 18-те лица кои биле оптужени и осудени, па

²⁰ Адвокат на „Отворена порта“.

²¹ Член 418-а, македонски Кривичен законик.

²² Член 418-г, Кривичниот законик на РМ.

можно е кривичната постапка да започнала претходните години.²³

Повлекување линија меѓу делата со трговија со луѓе и делата со криумчарење мигранти или илегална миграција

Исто како што со законот овие две категории кривични дела (трговија со луѓе и криумчарење мигранти) се ставаат во ист кош, што остава погрешен впечаток дека се навидум различни, а се всушност истиот проблем, обете дела се покриваат и со стратегиите и акциските планови на владата, како и со мандатите на надлежните механизми и институции што работат во ова поле. Последователно, чекорите за борба со криумчарење мигранти понекогаш ги пријавуваат како напори за борба со трговија со луѓе. На пример, во поглавјето за судскиот систем од извештајот на Националниот известувач за 2014 г., во делот што ги покрива „кривичните дела поврзани со трговија со луѓе“, наведени се и казните што ги добиле сторителите на дела поврзани со криумчарење мигранти. Во 2015 г. биле поднесени вкупно 120 кривични пријави против 212 сторители за 142 случаи со криумчарење мигранти, кои, според годишниот извештај на Националната комисија, било зголемување за 33 насто во споредба со 2014 г.

Сличен заклучок (дека доаѓа до несоодветна забуна) донеле и претставниците на ГРЕТА кога ја посетиле Македонија во почетокот на 2013 г. Во последователниот извештај на ГРЕТА за спроведувањето на Конвенцијата за борба со трговија со луѓе на Советот на Европа пишуваше дека „ГРЕТА забележува дека националната политика за борба со трговија со луѓе честопати се поврзува со борбата со криумчарење мигранти,“ и ГРЕТА препорача активности за подигање на свесност за стручните лица но и за јавноста, со цел да бидат посвесни за особините на трговијата со луѓе и за разликите меѓу трговија со луѓе и криумчарење мигранти. Во 2015 г. нема информации за чекори што ги презела владата за да постапи по оваа препорака.

Освен тоа, претставниците на организациите од граѓанското општество сметаат дека биле одвоени премногу малку време и труд за идентификување на жртвите на трговија со луѓе меѓу илегалните мигранти, па затоа не добивале соодветна поддршка, што од своја страна ги спречило да соработуваат во кривичното гонење на случаите на трговија со луѓе. ГРЕТА со извештајот за 2014 г. ѝ налага на власта „да внимава повеќе на идентификацијата на жртвите на трговија со луѓе меѓу илегалните мигранти, баратели на азил и странски малолетни државјани без придружба и да обезбеди дополнителна обука за кадарот кој доаѓа во контакт со таквите лица“.

²³ Пријавени се 7 сторители во 2013 г., во 2012 ниту еден, а во 2011 пријавени се 18 сторители на трговија со деца.

Б. ИДЕНТИФИКАЦИЈА НА ЖРТВИТЕ НА ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ

Б.1 УСОГЛАСЕНОСТ СО МЕЃУНАРОДНИТЕ СТАНДАРДИ

Се процени следниот стандард:

Со правната рамка се овозможува брза и прецизна идентификација на жртви на трговија со луѓе.

Релевантно е и што овој стандард се проценуваше со, меѓу другото, следниот под-показател:

Јавно достапните показатели се базираат на меѓународната добра практика.

Идентификација согласно законот

Според закон не постои посебна постапка или посебен орган кој определува дали е лицето жртва на трговија со луѓе. Но, постапките се уредуваат со политиката, поточно со Стандардните оперативни процедури (СОП), усвоени на 202. седница на македонската влада на 28 декември 2010 г.²⁴ Откако ќе откријат случаи со трговија со луѓе, трговија со деца или криумчарење мигранти, општо земено инспекторите заклучуваат дали лицето е жртва на трговија за време на полициските истраги.

Идентификација согласно СОП

Согласно СОП за постапување со жртви на трговија со луѓе, идентификацијата на жртви се врши во процес од неколку чекори, меѓу кои идентификација или определување на статусот на жртвата. Во овие процедури спаѓаат процесот на идентификација, непосредна и среднорочна помош за жртвата, враќањето на жртвата во друга земја, реинтеграцијата и поддршката на жртвата за време на кривичната постапка.

²⁴ Стандардни оперативни процедури за постапување со жртви на трговија со луѓе. 2010, достапни на: <http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/operativni.pdf>

Идентификацијата се врши со поставување прашања и повторно разгледување на условите во кои ја идентификувале претпоставената жртва на трговија или друг вид на дело. Лицето што се претпоставува дека е жртва на трговија со луѓе службено го признаваат како жртва по разговорот што го водат членовите на Единицата за борба против трговија со луѓе и криумчарење мигранти (ЕБПТЛКМ) и/или Националниот механизам за упатување/Центарот за социјална работа (НМУ/ЦСР).²⁵

Проверка на СОП-от

Не постојат јавно достапни информации за тоа дали СОП-от редовно се проверува и видоизменува. Во извештајот за 2014 г. на Националната комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција, во делот за правната и регулаторната рамка, се вели дека со поддршка на ОБСЕ се извршила анализа под наслов „Анализа на домашното законодавство и практики во поглед на почитување на принципот на неказнување на жртвите на трговија со луѓе,²⁶ но извештајот не се повикува на Стандардните оперативни процедури. Во истиот извештај (на 7. страница), пишува дека под-групата за борба со трговија со деца спровела анализа на актуелната ситуација во поглед на идентификација и заштита на децата-жртви на трговија со луѓе во 2014 г., при што откриле недостатоци и проблеми, и врз основа на нив била изготвена препорака за подобрување и подобра идентификација и заштита на децата-жртви. Во извештајот за 2015 г. на Националната комисија стои дека на 21 ноември 2015 г. македонската влада усвоила СОП за малолетни деца без придружба (деца-странски државјани). Во извештајот стои и дека бил изготвен акциски план за изнаоѓање решенија за коментарите и постапување по препораките на ГРЕТА. Кога го консултирале веб-сајтот на Националната комисија во 2016 г., немало други информации.

Показатели за идентификација

Показателите за идентификација на жртвите пред да се води разговор со нив, како и показателите што се користат за разговор со претпоставени жртви, се од кумулативна проценка врз основа на два различни извори на информации. Самите показатели не се формално дел од актуелните СОП. Поместени се во посебен документ што во 2014 г. го изготвило

²⁵ Стандардни оперативни процедури за постапување со жртви на трговија со луѓе, усвоени на 202. седница на владата на Македонија на 28 декември 2010 г., достапни на <http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/operativni.pdf>. За повеќе информации во врска со идентификација на жртвите, в. стр. 17- 32 од СОП-от.

²⁶ http://www.pravdiko.mk/wp-content/uploads/2015/01/1_analiza_za_primenata_na_nacheloto_na_nekaznuvanje_na_zhrtvi_na_trgovija_so_lugje_vo_rm.doc.pdf.

Министерството за труд и социјална политика,²⁷ што е наменет да биде дополнителен ресурс за стручни лица за, како што пишува во документот, „навремена идентификација со висок квалитет“ додека се пополнува формуларот за идентификација на жртвите на луѓе.²⁸ Не е јасно зошто Министерството го изготвило документот и дали при изготвувањето биле консултирани другите организации во кои работат стручњаци за борба со трговија со луѓе, или дали документот го одобрила барем Националната комисија. Затоа е нејасно дали и на кој начин овој документ се користи за навремена и ефикасна идентификација на жртви на трговија со луѓе.

Предвидени се два типа показатели: директни, со кои се потврдува дали конкретното лице е жртва, и индиректни, со кои се идентификуваат претпоставените жртви. Директните показатели се поделени на општи и конкретни, според типот трговија. Показателите се разликуваат и за полнолетните и децата-жртви на трговија со луѓе. Кога мониторинзите ги споредуваат овие показатели со оперативните показатели на ИЛО (2009),²⁹ не можеа да најдат ниту една заедничка особина. Единствената сличност е што има посебни показатели за полнолетни и деца-жртви. Прирачникот за показатели на ИЛО има идентична структура за двата типа експлоатација што се опишани (сексуална и трудова), но поделени се на шест под-групи/димензии на трговија со луѓе, како што се: врбување со измама; врбување со принуда; врбување со злоупотреба на слабост; експлоатација преку работни услови; принуда на одредиштето; и злоупотреба на ранливост на одредиштето. Поединечните показатели се понатаму поделени на слаби, средни и силни показатели, а со нив полесно се идентификува жртвата. Секоја од шесте димензии на показатели се проценува независно една од друга за секоја претпоставена жртва. Резултатот на проценката е позитивен ако во секоја од димензиите има два силни показатели; силен и среден или слаб показател; три силни показатели; и два средни и еден слаб показател. Ваквата поделба по сила (и сигурност) на показателите, релативно кажано, не постои во македонскиот документ за показатели. Оттука претпоставуваме дека моделот на Македонија не е заснован на меѓународната добра практика.

Европската комисија има објавено и други показатели (како Упатството за идентификација на жртви на трговија со луѓе, особено за конзуларните служби и пограничната служба, 2013 г. и Прирачникот за вработените во дипломатските и конзуларните претставништва за тоа како да им помогнат

²⁷ http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/Indikator_i_trgovija.pdf.

²⁸ Анекс бр. 8 од СОП.

²⁹ Меѓународната организација на трудот, оперативни показатели за трговија со луѓе на ИЛО (2009 г.), пристапена на http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_norm/@declaration/documents/publication/wcms_105023.pdf.

и да ги заштитат жртвите на трговија со луѓе, 2011³⁰). Во вториот документ има список директни показатели што треба да се земат предвид при идентификација, поделени на три дела, меѓу кои и недостаток на контрола (ограничена слобода на движење и комуникација); услови на експлоатација; и животни услови. Освен тоа, во прирачникот се наоѓаат прашања со кои можеме да добиеме појасна слика за ситуацијата во која се наоѓа претпоставената жртва. Овие прашања понатаму се поделени по типови на експлоатација, па постојат различни прашања за сексуална експлоатација, трудова експлоатација, експлоатација за питање и експлоатација за ситен криминал. Повторно, би било разумно во овие показатели да се отсликува меѓународната добра практика, па затоа мора да се забележи (и е штета) што македонските показатели за идентификација не се темелат на сличен модел.

Процедура за случаите кога лицето не добило статус на жртва

Со актуелните СОП не се предвидува ситуација во која лицето не добива статус на жртва на трговија со луѓе, па не е јасно како лице кое било жртва на трговија со луѓе, а не е идентификувано, може да поднесе жалба или да побара правен лек на друг начин. Оттука се гледа дека сè уште не е воспоставен систем со кој се овозможува прецизна идентификација (дури и во ситуации кога органите ќе направат грешка што треба да се исправи).

27

Б.2 ШТО СЕ СЛУЧИЛО ВО ПРАКСА. ОСНОВНИ ИНФОРМАЦИИ ЗА ИДЕНТИФИКАЦИЈАТА, МЕЃУ КОИ И СТАТИСТИЧКИ ПОДАТОЦИ

Се процени следниот стандард:

Жртвите на трговија со луѓе беа идентификувани брзо и прецизно.

Придржување до СОП

Мониторите забележаа дека процедурите за идентификација и реакција на жртви на трговија со луѓе, како што се предвидува во СОП, општо земено ги почитувале сите организации и органи што учествувале во постапките

³⁰ http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/e-library/docs/thb-victims-identification/thb_identification_en.pdf и https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/cbss_handbook_for_diplomatic_personnel_2011_en_1.pdf

на идентификација. Во почетната идентификација учествувале и НВО-а специјализирани за работа со жртви.

Број претпоставени и официјално признаени жртви во 2014 г.

Единствениот јавно достапен извор на податоци за жртвите на трговија беше годишниот извештај на Националната комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција. Комисијата собира податоци од сите релевантни субјекти (јавни институции и организации од граѓанското општество) двапати годишно преку прашалник. Комисијата ги обработува податоците и ги претставува во годишните извештаи. Податоците што се претставени во овие извештаи се општо земено некомплетни и не ја опишуваат прецизно фактичката состојба. Згора на тоа, ниту еден показател не се користи доследно во извештаите од година во година, па не можат да се споредат податоците за различни години. Некои податоци во извештајот се противречни, односно не постои логично објаснување за разликата меѓу податоците што се претставени. Поради недоследната на податоците во годишните извештаи на Комисијата, тие не се секогаш сигурна основа за донесување заклучоци.

Согласно извештајот за 2014 г. на Националната комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција, во 2014 г. се идентификувани 83 претпоставени жртви (66 деца и 17 полнолетни лица), од кои 70 биле од женски, а 13 од машки пол. Нема информации за нивната земја на потекло. Во истиот извештај стои дека осум (8) се официјално признаени како жртви, од кои шест (6) се деца, а две (2) полнолетни лица. Немаше ни информации за нивниот пол. Во поглед на тоа колку од лицата во двете категории се странци, во извештајот пишува дека од 83-те претпоставени жртви, само осум биле странци, и сите биле полнолетни лица, што ги идентификувале МВР, а од осумте (8) официјално признаени жртви, само едно било странец.

За жал, во податоците што се претставени во извештајот нема информации за видот експлоатација што го претрпеле претпоставените жртви или што требало да го претрпат, т.е. сексуална или трудова експлоатација. Ваквите информации во извештајот се наведени само за официјално признаените жртви. Од осумте жртви што биле официјално признаени, три биле предмет на сексуална експлоатација, четири претрпеле комбинација на сексуална и трудова експлоатација (присилен брак), и една на питање. Па така во пракса, согласно овие податоци, сексуалната експлоатација најмногу се истакнува како вид експлоатација кај официјално признаените жртви. Како што споменавме претходно, најмногу биле од женски пол: од 83

претпоставени жртви, 70 биле од женски, а 13 од машки пол (т.е. 84 насто биле од женски, а 16 од машки пол). Не беа достапни информации за полот на официјално признаените жртви. Повеќето претпоставени жртви беа деца (66 од 83). Немаше конкретни информации за возраста на децата. Од осумте официјално признаени жртви, повеќе од половина, т.е. шест, беа деца со возраст меѓу 13 и 17 г.

Не е познато колку претпоставени жртви самите се пријавиле кај органите (место органите да ги идентификуваат со проактивни истраги). Во извештајот на Комисијата за 2014 г. ова не се открива. Слично на тоа, нема информации во извештајот за тоа дали органите извршиле истраги во економските сегменти каде што работниците се најчесто незаштитени или каде што има релативно голем број деца или мигрантки (во други земји е пријавена трговија со луѓе во тие сектори).

Мониторите не забележаа дека во споредба со другите групи, припадниците на етничките малцинства, или лезбејките, гејовите, бисексуалците или транссексуалците (ЛГБТ) имаат дополнителни тешкотии кога треба официјално да ги признаат како жртви на трговија. Немаше релевантни информации за ова да се процени.

Број на претпоставени и официјално признаени жртви во 2015 г.

Според извештајот на Националната комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција за 2015 г., во 2015 г. се идентификувани 11 претпоставени жртви (две деца и девет полнолетни лица), што е значително помалку од ситуацијата во 2014 г. Во истиот извештај стои дека четири жртви биле официјално признаени како жртви на трговија со луѓе, од кои три биле деца, а едно полнолетно лице. Сите биле од женски пол. Во поглед на бројот странци во двете категории во 2015 г., меѓу претпоставените жртви биле две деца од Сирија, а едно полнолетно лице од друга држава било официјално признаено како жртва. Нема информации за типот експлоатација поради кои претпоставените жртви биле предмет на трговија со луѓе, т.е. дали поради сексуална, поради трудова експлоатација или поради комбинација на овие два типа. Во поглед на официјално признаените жртви, од вкупно три, една била жртва на сексуална експлоатација, една на сексуална и трудова експлоатација, и една на присилен брак и трудова експлоатација.

Бидејќи нема информации за полот на претпоставените жртви, не може да се каже ништо за односот на мажи и жени. Во поглед на официјално признаените жртви, сите четири биле од женски пол. Во поглед на бројот

трговани деца под 18 годишна возраст, тие се три од четирите официјално признаени жртви. Нема информации за возраста на децата.

Во тој контекст, нема никакви информации за возраста на претпоставените жртви, освен дека две од 11-те биле деца (т.е. се 18 насто од вкупниот број претпоставени жртви).

Повторно, во извештајот нема информации за тоа колку од претпоставените жртви се пријавиле кај органите. Исто така, не беа достапни другите детали што мониторингите бараа во однос на тоа дали со истрагите се идентификувале жртви на трговија со луѓе во незаштитените сектори и дали на некои групи им било несразмерно тешко официјално да бидат признаени како жртви.

Споредба на ситуацијата во 2014 и 2015 г.

Ако ги споредиме податоците за 2014 и 2015 г., во 2014 г. имало повеќе претпоставени и официјално признаени жртви. Имено, 83 жртви ги идентификувале во 2014 г., а бројот во 2015 (11) бил само 10 насто од вкупниот број во 2014 г. Разликата е помала кога станува збор за официјално признаените жртви. Па така, во 2014 осум жртви биле официјално идентификувани, а во 2015 само четири, половина од бројот идентификуван во 2014. Единствениот тренд што одговара на ваквите бројки е полот на претпоставените и официјално признаените жртви, бидејќи имало повеќе жени од девојки. Во двете години кај официјално препознаените жртви имало многу поголем дел лица помлади од 18 години, што не е случај и со претпоставените жртви. Можно е последно наведените податоци да не се сосем точни, бидејќи има недоследности во податоците од годишните извештаи на комисијата.

30/

Б.3 СПОРНА ИДЕНТИФИКАЦИЈА И ЛИЦА ЗА КОИ НЕПРАВИЛНО СЕ ЗАВЕДЕНИ КАКО ДА НЕ СЕ ЖРТВИ НА ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ

Се процени следниот стандард:

Организациите од граѓанското општество (ОГО) што ги поддржуваат жртвите на трговија со луѓе не знаеле за лица за кои тие сметале дека се жртви на трговија, а кои соодветниот надлежен орган не ги идентификувал како такви.

Непризнавање на статусот на жртвите на трговија со луѓе

Според правните советници кои им обезбедувале помош и поддршка на жртвите на трговија со луѓе, илегалните мигранти, сексуалните работници и малолетните лица без придружба, не се случило органите да не признаат како жртва ниту едно лице за кое имале причина да се сомневаат дека е жртва на трговија со луѓе. Со други зборови, органите ги исполниле горенаведените стандарди на учинок. Нема докази дека во обвиненијата за кривично дело или прекршок поднесени против сексуални работници за проституција или сродни кривични дела органите не успеале да препознаат жртви на трговија со луѓе. Според наодите на „Отворена порта“ и другите организации што работат со заштита на малолетните жртви на трговија со луѓе, не постоеле случаи во кои малолетните жртви на трговија со луѓе не биле препознаени како жртви на трговија, односно сите жртви на трговија со луѓе кои ги исполнувале условите добиле статус на жртва.

Обука за трговија со луѓе

Во поглед на обуката за службените лица, како што се службените лица што работат со илегални мигранти (како што се службениците одговорни за обработка на барањата за азил и службениците задолжени за заштита на бегалците), мониторинзите се обидеа да проверат дали присуствувале на барем една обука на која се покриваат релевантни информации за трговија со луѓе. Според извештајот на Националната комисија за 2014 г., (поглавје 2,2: „Градење капацитети и спроведување на превентивни активности“), 348 погранични полицајци присуствувале на вкупно 24 обуки во 2014 г. И во 2015 г. имало специјализирани обуки за пограничните полицајци. Обуките ги организирале Секторот за гранични прашања и миграции, Меѓународната организација за миграција (ИОМ), ФРОНТЕКС (агенцијата за управување со границите на ЕУ) и Високиот комесар за бегалци на Обединетите нации (УНХЦР). На обуките учествувале вкупно 180 погранични полицајци.

Во извештајот на Комисијата за 2014 г. нема информации дали дел или целиот кадар на конзуларните претставништва на земјата во странство присуствувал на обуки за трговија со луѓе, во кои спаѓаат и идентификацијата и упатувањето на жртвите. Но, Министерството за надворешни работи, потпомогнато од Организацијата за безбедност и соработка во Европа (ОБСЕ), објавило прирачник наречен „Како да се спречи трговија со луѓе за домашно слугување во дипломатски домови и како да се заштитат приватните домашни работници“. Од најразличните активности наменети за изградба на капацитетот на различните организации што работеле на

прашањето на трговија со луѓе во 2015 г., ниту една не е посветена на обука на вработените во конзуларните претставништва (обучени биле: институции што обезбедуваат социјална заштита, полицајци од Секторот за гранични прашања и миграции и Секторот за меѓународни прашања, згрижувачки семејства, судии, јавни обвинители, адвокати, службеници, претставници на МВР, претставници на граѓански организации итн.).

Идентификација на баратели на азил како жртви на трговија со луѓе

Мониторите забележаа дека во рамките на процедурата за барање азил биле преземени некои мерки за идентификување жртви на трговија со луѓе. Додека обезбедувала услуги во Центарот за баратели на азил (во Скопје), вработените на „Отворена порта“ идентификувале три потенцијални жртви на трговија со луѓе и ги упатиле на државните установи за да добијат дополнителни услуги. Немаше дополнителни информации за да се утврди дали државните установи изреагирале со тоа што на овие лица им обезбедиле грижа и внимание како што се сметало дека им требало.

Во 2015 г., како резултат на амандманите на Законот за азил и привремена заштита³¹, странец на границата со Република Македонија имал право да му покаже намера за поднесување барање за признавање на неговото или нејзино право на азил на службено лице на МВР, а за 72 часа морал да поднесе барање кај службено лице во секторот за азил во прифатниот центар за баратели на азил. Амандманот имал за цел подобрување на безбедноста на мигрантите, намалување на криумчарење мигранти и обезбедување соодветна медицинска и хуманитарна помош, но организациите од граѓанското општество и меѓународните организации што работеле со мигранти сепак прибележале сериозни пропусти во регистрацијата, идентификацијата и односот со мигранти што спаѓаат во категоријата „ранливи“ лица, меѓу кои се и жртви на трговија со луѓе. Со амандманот, кој е на прв поглед позитивен, им ги намалил слободата на движење и изборот на овие мигранти.

Меѓу септември и декември 2015 г., во транзитниот центар „Винојуг“ (Гевгелија) „Отворена порта/Ла Страда“ забележала дека 104 лица меѓу мигрантите и бегалците покажуваат знаци или показатели типични за жртвите на трговија со луѓе. Од клучните наоди од процената на потреби за трговија со луѓе во контекстот на кризите со миграција и бегалци³² се гледа дека недоволно внимание ѝ се посветило на идентификацијата на

³¹ Службен весник бр. 101/2015.

³² Процена на потребите на „Отворена порта/Ла Страда“: „Трговијата со луѓе во контекст на миграција и бегалските кризи“, декември 2015 г., достапно на: <http://www.lastrada.org.mk/mainarchive/Human%20trafficking%20in%20context%20of%20migration%20and%20refugee%20crises%202015.pdf>.

жртвите на трговија со луѓе меѓу бегалците/мигрантите. Според податоците од процената на потреби, постојните СОП и показателите за идентификација не биле погодни за идентификација на жртви во контекст на мешаните текови на бегалци и мигранти што минуваат низ Македонија. За ова имало многу причини. Имено, недостатокот на време и јазичната бариера, нејасната граница меѓу трговијата со луѓе и насилството врз основа на род, како и границата меѓу криумчарење мигранти и трговија со луѓе, и конечно културолошкиот контекст. Сите тие биле причини за недоволното идентификација на жртвите на трговија со луѓе меѓу бегалците/мигрантите што минуваат низ земјата.

Од податоците се утврдило дека бегалците/мигрантите поминувале меѓу два и шест часа во приемниот центар во Винојуг-Гевгелија, додека чекале да превоз до границата со Србија. Во кампот мигрантите/бегалците најчесто престојувале малку време, додека чекале да им се издаде документ за регистрација, јаделе, се освежувале и одморале, па било невозможно да се изврши идентификација на жртвите или потенцијалните жртви на трговија со луѓе на лице место. Поради самиот број на мигранти/бегалци, било невозможно да се преземе многу повеќе од тоа. Јазичната бариера била уште една пречка за да им се пристапи на можните случаи на трговија со луѓе во ранливите групи мигранти/бегалци, особено кога станувало збор за мигранти/бегалци што зборуваат персиски (Фарси), урду или паштунски (авганистански). Со процената на потреби се увидело и дека во многу случаи жртвите на насилство врз основа на род станале жртви на трговија со луѓе и обратно поради ранливата состојба во која се нашле самите мигрантки и бегалки за време на кризата.

Недоволната идентификација на жртви на трговија со луѓе била резултат и на недоразбирањето меѓу службените лица за тоа што е трговија со луѓе, а што криумчарење на мигранти. Повеќето мигранти ги користеле услугите на криумчарите за да ги преминат границите. Ризикот да станат жртва на криумчаритезаексплоатацијабилпоголемзажените, девојкитеималолетните лица што патувале сами, бидејќи ситуацијата на криумчаренотоуваното лице може да се смени во текот на патувањето или при пристигањето на конечното одредиште, каде што е можно да биде изложено на насилство и експлоатација. Имено, теренските тимови на „Ла Страда“ добиле неколку изјави главно од жени и непридружувани малолетни лица кои за преводот платиле со сексуални и трудови услуги или биле заклучени и експлоатирани одреден период. Во поголемиот број случаи, лицата биле експлоатирани пред да пристигнат во Македонија.

В. ЗАШТИТА НА ЖРТВИТЕ НА ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ

В.1 УСОГЛАСЕНОСТ СО МЕЃУНАРОДНИТЕ СТАНДАРДИ

Се проценија следните стандарди:

Со правната рамка на жртвите на трговија со луѓе им се овозможува заштита и поддршка, т.е. на жртвите на транснационален криминал, жртвите на трговија во својата земја и жртвите што се вратиле во земјата на потекло, во што спаѓа и правото на пристап до правни лекови;

и

Со правната рамка на жртвите им се овозможува соодветна заштита од потенцијална одмазда и заплашување за време на и по истрагата и кривичното гонење на сторителите.

Правна дефиниција на терминот “жртва на трговија со луѓе”

Во македонскиот кривичен законик терминот „жртва“ се дефинира во 22. член, а во 122. член се дефинира „дете-жртва на кривично дело“. Не постои посебна дефиниција на „жртва на трговија со луѓе“ во Кривичниот законик. Сепак, со Законот за кривична постапка Закон за кривична постапка (ЗКП) се наметнуваат посебни права и правила за постапување со деца-жртви на трговија со луѓе.

Во Законот за кривична постапка, и особено во Кривичниот законик, не постои дефиниција за претпоставена или потенцијална жртва ба трговија со луѓе (обата термини се користат за лица за кои се сомневаме дека се жртви или кои покажуваат знаци на жртви на трговија со луѓе). Дефиницијата на овие два термини е дел од Стандардните оперативни процедури, како и показателите а идентификација на жртвите на трговија со луѓе, при што се објаснува дека тие треба да ги имаат истите права и со нив треба да се постапува исто како со жртви на трговија со луѓе.

Заштита на жртвите на трговија со луѓе како што е пропишано со законот

Со полициските процедури не се дозволува видео снимките со кои јасно се покажува идентитетот на жртвата на кривичното дело подоцна да се прикажуваат за време на кривичните постапки.

Според Законот за кривична постапка и Кривичниот законик, не постои правило за држење на идентитетот на жртвата во тајност, освен ако жртвата е дете. За заштита на идентитетот на жртвите општо земено Законот за кривична постапка им овозможува на судиите да ја исклучат јавноста од главната расправа за случајот. Очигледно ова не го спречува оптужениот или адвокатот на оптужениот да ја види и идентификува жртвата-сведок.

Во самиот закон не се споменуваат правото на жртвата на период за закрепнување и размислување. Ова право се предвидува со СОП, со 7. мерка („период за размислување и дозвола за привремен престој“), според која жртвата треба да има период за размислување за да се опорави, да се стабилизира и да одлучи дали да соработува со органите (за подетални информации, в. стр. 29-31 на СОП). Во периодот на размислување се нудат неколку различни услуги, меѓу кои: соодветно и безбедно сместување; здравствена психосоцијална помош; совети и информации за законските права на жртвата на јазик кој го разбираат; правна помош во кривични постапки или други типови постапки за да може жртвата да ги оствари правата; информации за соодветните судски или управни постапки, како и за правото на странските државјани да бараат азил; информации за опциите и начините на кои лицето може да се врати во земјата на потекло (или во земјата во која има државјанство) или во земјата во која законски престојувале пред да влезат во Македонија, и пристап до образование. Ако жртвата одлучи да соработува со органите во овој период, по периодот за размислување може да ѝ биде издадена привремена дозвола за престој.

Во СОП нема посебни одредби за жртвите на трговија со луѓе кои се идентификувани во странство и се вратени во Македонија како земја на потекло, со или без помош од органите. Истото важи за процедурата и упатствата за идентификација на жртви. Во пракса, се чини дека со жртвите идентификувани во Македонија било постапувано речиси исто како со жртвите идентификувани во странство. Во 2015 г. една македонска жртва која ја идентификувале во странство и ја вратиле во Македонија била веднаш згрижена во прифатилиште и добила помош.

Не се предвидува специјален механизам со кој жртвите на трговија со луѓе кои

се репатрирани (во или од Македонија) можат да ги задржат медицинските досиеја и наоди (за да ги информираат медицинските лица во земјата во која се селат). Мониторите дознаа дека жртвите кои се репатрирани од друга земја обично се враќаат со медицинските досиеја. Беше нејасно дали овие медицински досиеја се земаат предвид во Македонија. Инаку, Македонија, како и некои други земји, има склучено билатерални договори за здравствено осигурување со некои земји. Ова значи дека во земји со кои постои билатерален договор со Македонија Македонците ги плаќаат истите цени за здравствени услуги како и граѓаните на другата земја. Договорите важат за жртвите кои се здравствено осигурени.

Со правната рамка се овозможува токму овие жртви да добијат соодветна заштита од потенцијална одмазда и заплашување за време и по истрагата и кривичното гонење на сторителите.

Со постојната правна рамка жртвите можат да си го остварат правото на барање отштета и да ги побараат сите расположливи правни лекови, и во кривична и во граѓанска постапка.

Законски одредби за заштита на сведоци

Македонија има посебен закон за заштита на сведоци (Закон за заштита на сведоци, службен весник бр. 38/5 и 58/2005). Со него се одредуваат условите и постапката за заштита на сведоци. Но, лицата кои даваат изјави во својство на сведок немаат придобивки од законот по автоматизам. Со законот не се пропишува задолжителна промена на идентитет и задолжителна физичка заштита на жртвите. Физичката заштита на жртвите не е задолжителна дури и кога постои можност жртвата да ја смени адресата.

Изјава на жртвата на трговија со луѓе

Со законот (поточно Законот за кривична постапка) не се остава простор изјавата на жртвата дадена пред судењето, на пример во канцеларијата на јавниот обвинител (КЈО), да биде единствениот доказ претставен на судење: сведокот мора да ги повтори доказите на главното судење, кога судијата и одбраната што ги претставува оптужените може вкрстено да го испрашуваат. На ова правило постои еден исклучок. Ако жртвата на трговија е притворена повеќе од 30 дена поради постапката и не сака да остане во Македонија, на предлог на КЈО и во присуство на адвокатот на одбраната и оптужените, судија кој учествува во пред-судската постапка може да разговара со жртвата надвор од главното судење. Тогаш изјавата може да се прочита на главната расправа.

Заштита на лицата кои им помагаат на жртвите

Не постои законски определена заштита за правни или физички лица што се на кој било начин ѝ даваат помош и поддршка на жртвата, нити пак семејството на жртвата е заштитено од одмазда и заплашување за време на истрагата и кривичната постапка.

В.2 ШТО СЕ СЛУЧИЛО ВО ПРАКСА ОПШТО ЗЕМЕНО

Се процени следниот стандард:

Жртвите на трговија со луѓе (без оглед дали се претпоставени или официјално признаени жртви) добиле соодветна заштита и помош во периодот што се разгледува.

Специјални мерки за заштита на жртви во текот на истрагата

Според извештајот на Националната комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција за 2014 г., Секторот за гранични прашања и миграции на МВР обезбедил 24-часовно обезбедување и сигурно сместување и храна за жртвите на трговија со луѓе и мигрантите во прифатниот центар за странци во Скопје, во кој било обезбедено сместување за девет лица во 2014 г. (една официјално признаена и осум претпоставени жртви). За пет жртви на трговија со луѓе било обезбедено сигурно сместување во Центарот за жртви на трговија со луѓе (четири државјани и еден странец со привремена дозвола за престој).

Според извештајот на Националната комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција за 2015 г. биле идентификувани 11 потенцијални жртви на трговија со луѓе. Од трите идентификувани жртви, само една жртва на трговија со луѓе останала во Центарот за жртви на трговија со луѓе. Не постоеја информации во извештајот за бројот жртви или потенцијални жртви кои биле сместени во прифатниот центар за странци или за тоа дали им биле обезбедени какви било заштитни мерки.

Психолог и социјален работник обезбедиле општа и специјализирана медицинска нега и психосоцијална нега за сите лица во прифатните центри. За прашањето дали полицијата или друг надлежен орган обезбедиле каква

37

било заштита за сведоците-жртви по крајот на судењата нема никаков одговор во извештаите на Комисијата за 2014 и 2015 г. Немаше информации ни за тоа дали жртвите добиле одредени видови заштита. Мониторите не беа информирани за дополнителни мерки. Од друга страна, мониторите потврдија дека немало случаи во кои жртвите одбиле да соработуваат со органите: па така, немало случаи во кои жртви што одбиле да соработуваат не довеле доволно помош или поддршка.

Откако проверија дали жртви поддржани од „Отворена порта“ или жртви кои се на друг начин во контакт со „Отворена порта“ пријавиле дека се чувствуваат несигурно околу шест месеци по стапување во контакт со организацијата, мониторите заклучија дека немало жртви што имале вакви грижи. Мониторите немаа информации за жртви кои барале дополнителни заштитни мерки за време на кривичната постапка, и немало жртви што пријавиле закани.

Според податоците на „Отворена порта“, во 2014 г. сите жртви самоволно стапиле во контакт со полицијата и КОЈО пред истекот на 30-дневниот рок за периодот за размислување. Од осум (8) официјално признаени жртви и 83 претпоставени жртви, сите добиле помош за време на периодот на закрепнување и размислување. Во 2015 г., според годишните извештаи на „Отворена порта“ и една друга организација, „За среќно детство“, една официјално признаена жртва добила помош додека престојувала во центарот за жртви на трговија со луѓе. Детето-жртва добило психосоцијална и психијатриска нега и било во контакт со старател. Со цел да им се помогне со реинтеграцијата, „Отворена порта“ им обезбедила директна помош и поддршка и на 12 лица кои учествувале во програмата за директна поддршка. „Отворена порта“ исто така идентификувала и им помогнала на три претпоставени жртви на трговија со луѓе од женски пол кои биле сместени во центарот за баратели на азил во Визбегово.

В.3 ЗАШТИТА НА ДЕЦАТА-ЖРТВИ

В.3.1 Усогласеност со меѓународните стандарди

Се процени следниот стандард:

Децата-жртви на трговија треба да се идентификуваат, заштитат и поддржат со целосно почитување на принципот „тоа што е во најдобар интерес на детето“.

Заштита на деца-жртви

Согласно Законот за кривична постапка Законот за кривична постапка (Член 53, „Права на жртвата“ и Член 54, „Посебни права на ранливи категории жртви“, сите лица помлади од 18 г. се сметаат за деца (во законските прописи се користи терминот „малолетно лице“). Со законот се обезбедува специјална заштита на децата кога се жртви на трговија со луѓе бидејќи разговорот со нив се води на посебен начин, и во присуство на старател, претставник на Центарот за социјална работа (ЦСР), педагог и психолог со цел можните последици по детето да се сведат на минимум. Со Законот за кривична постапка се бара жртвата на трговија со деца да е придружена со старател, претставник на ЦСР, полномошник адвокат, при што надоместот за правното застапување треба да се покрие со владиниот буџет. Ова значи дека со детето не смее да се води разговор без присуство на старателот. Ако постои сомнеж дека детето е жртва, не може да ги оствари сите овие права без да се утврди дека детето е навистина жртва на трговија. Органите имаат обврска многу да внимаваат со таквите деца, и полицијата мора да го пријави случајот во канцеларијата на јавниот обвинител и кај надлежното лице во ЦСР, за ЦСР да може да го покани детето преку старателот и да му обезбеди соодветна заштита ако со разговорот се утврди дека детето е жртва. Сè додека не се знае со сигурност колку години има младото лице, со него се постапува како со лице помладо од 18 г.

Стандардните оперативни процедури (СОП) ги исполнуваат условите на Законот за малолетничка правда (кој веќе не е во сила) и Законот за заштита на децата. Во Член 4 од Законот за заштита на децата се вели: „Во примената на одредбите од овој закон се тргнува од принципите на заштитата на правото на живот и развој на детето, заштитата на најдобриот интерес на детето, обезбедување на минимум стандард за секое дете под еднакви

услови, исклучување на каква било форма на дискриминација, почитување на правото на детето на слобода и безбедност на личноста, на сопствено мислење и слободно изразување, здружување и образование, услови за здрав живот и остварување на други социјални права и слободи на детето“. Но, во СОП не е дефинирано што значи „најдобар интерес на детето,“ иако се наведува како еден од основните принципи. Според одредени одредби на СОП-от, како 7. мерка, периодот за размислување за домашни жртви е два месеци од денот кога жртвата ќе се смести во прифатен центар, а во случај на деца, во најдобар интерес на детето, овој период може да се продолжи. За да биде јасно како да се примени принципот „во најдобар интерес на детето,“ постои преглед на конвенциите што треба да се почитуваат кога органите одлучуваат дали да го вратат детето во земјата на потекло.

В.3.2 Што се случуваше со децата во пракса

Се процени следниот стандард:

На децата-жртвина трговија (безоглед дали биле претпоставени или официјално признаени жртви) им се обезбедила адекватна заштита и помош во периодот што се разгледува.

Во извештајот на Националната комисија за 2014 г., од осумте идентификувани жртви шест биле деца од 13-17 години, но нема информации за тоа дали децата биле со или без придружба, ниту пак дали им биле назначени старатели. Во отсуство на недвосмислени информации, мониторинзите претпоставија дека шесте деца кои биле идентификувани како жртви биле поврзани со случаите на двете лица обвинети за трговија со деца (согласно Член 418-г од Кривичниот законик). „Отворена порта“ знаела дека полицијата разговарала со сите деца. Во поглавјето за правна помош за жртвите и мигрантите, во извештајот на Националната комисија за 2014 г. стои дека канцеларијата на НМУ/МТСП назначила старатели за вкупно 64 деца (59 момчиња и пет девојчиња) со нерегулиран миграциски статус во Македонија, но не кажале која им е земјата на потекло.

Во сите случаи на кои „Отворена порта“ обезбедувала помош за деца, мониторинзите увиделе дека е назначен старател и дека жртвите добивале правна помош во текот на полициските истраги (четири деца во 2014 и три во 2015). Нема информации за тоа дали во 2014 и 2015 г. децата-жртви на трговија со луѓе добивале дополнителна помош наменета за деца.

Во поглед на жртвите-сведоци, само една жртва од странство била поканета да даде изјава во 2015 г., но бидејќи жртвата (која ја напуштила земјата откако сведочела на претходно судење кога на обвинетиот му било судено *in absentia*) одбила да се врати во земјата за да се појави на суд, на суд била прочитана и проценета нејзината претходна изјава. Па така, обвинетиот, на кој сега му било судено лично, бил осуден.³³

В.4 ЗАШТИТА НА ИНСТИТУЦИИТЕ КОИ ИМ ОБЕЗБЕДИЛЕ ПОМОШ И ПОДДРШКА НА ЖРТВИТЕ

Во извештаите на Националната комисија за борба со трговија со луѓе и илегална миграција споменати се три организации кои обезбедувале директна помош и поддршка за жртвите и мигрантите: „Отворена порта“, „За среќно детство“ и „Еднаков пристап“. Во извештаите за 2014 и 2015 г. нема информации дали претставниците на овие организации биле заплашувани или дали им била загрозувана безбедноста. Колку што забележале вработените на „Отворена порта“, ниту еден вработен во трите организации не го заплашиле и не му се одмаздиле во ниту еден момент, и во истрагите пред судењето и за време на судските претреси.

³³ Адвокат на „Отворена порта“.

Г. ПОМОШ И ПОДДРШКА ЗА ЖРТВИТЕ

Г.1 УСОГЛАСЕНОСТ СО МЕЃУНАРОДНИТЕ СТАНДАРДИ ЗА ПОМОШ

Се проценија следните стандарди:

Со правната рамка се обезбедува сеопфатна рамка за помош на жртвите на трговија со луѓе согласно нивните потреби (т.е. се земаат предвид родот, јазикот, етничката припадност и возраста);

и

Со правната рамка жртвите на трговија (без оглед дали се претпоставени или официјално признаени) имаат право на правна помош во сите релевантни постапки.

Како им се помага и се поддржуваат жртвите на трговија со луѓе според законот

Со правната рамка во Македонија се предвидува обезбедување сеопфатна заштита, помош и поддршка на жртвите на трговија со луѓе. Единствениот исклучок се однесува на начинот на кој треба да се гарантира пристапот до здравствените услуги, што не е добро формулиран во законот. Државата и системот за поддршка не предвидуваат обезбедување финансиска помош за жртвите на трговија со луѓе да можат да ги покријат разновидните потреби. Македонските закони не ги условуваат почетната помош и поддршка за претпоставените жртви на трговија со луѓе со подготвеноста да им обезбедат докази на полициските инспектори или со подготвеноста да бидат сведоци во какви било кривични постапки.

Со Законот за кривична постапка е утврдено дека ако органите сметаат дека некое лице е жртва, треба да му ги соопштат правата рано, во претходната постапка, особено ако треба да се појават во канцеларијата на основниот јавен обвинител, и на жртвата треба да бидат соопштени сите права за време на судската постапка, меѓу кои и правото да бараат компензација или

надомест на штета. Правната рамка ѝ овозможува на претпоставената или официјално признаена жртва да биде посоветувана на јазик што го разбира. Жртвата има право на преведувач или толкувач бесплатно, т.е. да го користи мајчиниот јазик или јазик што го разбира, и право да ај добие целата пишана кореспонденција на јазик што го разбира.

Во февруари 2014 г., Министерството за труд и социјална политика усвои програма за помош и поддршка со реинтеграцијата на жртвите на трговија со луѓе. Програмата требаше да ја следат стручни тимови од центрите за социјална работа и други партнерски институции/организации што се вклучени во процесот на реинтеграција. Во главните компоненти на програмата се вклучени основните услуги потребни за реинтеграција, меѓу кои превоз и безбедно сместување/вдомување, медицинска нега, правна помош, општествена нега, образование и економско оспособување/вработување. Според документот што ја опишува програмата, сите услуги и помошта за реинтеграција треба да им се на располагање на жртвите и да им бидат обезбедени откако жртвите ќе се информираат и ќе сакаат доброволно да ги прифатат.

Обезбедување финансиска поддршка за борба против трговија со луѓе

Владите имаат одговорност да ги покријат сите или дел од трошоците што настанале при помагање на жртвите на трговија со луѓе. Според извештајот за 2014 г. на Националната комисија, владата одвоила вкупно 23.449.259,00 MKD (приближно 383.079 евра) за сите активности поврзани со трговија со луѓе. Од оваа сума, владата обезбедила 8.192.585,00 MKD (133.822 евра) или 35 насто од вкупната сума за грижење за жртвите (овие средства му биле префрлени на Центарот за жртви на трговија со луѓе со кое раководи Министерството за труд и социјална политика, како и Прифатниот центар за странци, со кое раководи Министерството за внатрешни работи). Организациите од граѓанското општество обезбедиле повеќе од половина од одвоените средства, т.е. 53,8 насто, а меѓународните организации одвоиле 11,2 насто.

Според извештајот на Националната комисија за 2015 г., буџетот за активности поврзан со трговија со луѓе се удвоил во 2015 г. на 42.604.681,00 MKD (695.965 евра). Но, ова е илузија. Во споредба со 2014 г., македонската влада всушност обезбедила осум пати помалку средства во 2015 г. за Центарот за жртви на трговија со луѓе во Министерството за труд и социјална политика (801.036,00 MKD) и за Прифатниот центар за странци во Министерството за внатрешни работи (260.000,00 MKD), т.е. вкупно 1.061.036,00 MKD за

двете установи (17.328 евра или 2,5 насто од вкупната сума потребна за да се финансираат двете установи), малку повеќе од осмина од сумата што ја обезбедила во 2014 г. Поголемиот дел од средствата потребни за двата прифатни центри (81 насто) го обезбедиле организациите од граѓанското општество, а 12,3 насто придонеле меѓународните организации.

Во 2014 г., владата одвоила вкупно 1.500.000 MKD (24.494 евра или 10,6 насто од буџетот за организациите од граѓанското општество, а во 2015 само една петина, односно 300.000 MKD (0,86 насто).

До крајот на 2015 г. двете организации од граѓанското општество „Отворена порта“ и „За среќно детство“ немаат добиено никакви средства од владини извори за водење на државниот прифатен центар, и покрај тоа што се одвоени средства од државниот буџет за оваа намена. За Центарот за жртви на трговија со луѓе да може да продолжи да функционира, двете организации се потпираа на сопствени средства. Владата не објасни зошто толку драстично ги намалила средствата, особено кога од официјално одобрениот буџет може да се заклучи дека ќе се случи токму спротивното. Ниту пак се обиде да го оправда кретењето. Ситуацијата беше очигледно алармантна, безмалку неодговорна, и за организациите што управуваа со центарот и за жртвите што беа сместени во него.

44

Г.1.1 Засолниште и материјална помош за жртвите на трговија со луѓе

И во Законот за социјална заштита и во СОП има одредба според која жртвите на трговија со луѓе од Македонија треба да добијат сместување и поддршка во специјализиран центар за жртви на трговија со луѓе до шест месеци. Согласно Законот за социјална заштита, во Центарот се обезбедени советување, храна, сместување, засолниште, одржување хигиена и активности поврзани со културата и забавата. Режиските трошоци, т.е. киријата и сметките, би требало да ги покрие Министерство за труд и социјална политика.

Г.1.2 Пристап до здравствени услуги

Одредбата од Законот за социјална заштита во која се вели дека жртвите на трговија со луѓе имаат право на здравствена нега е лошо формулирана и, во принцип, неприменлива. Мониторите забележаа дека во пракса не постои јасна процедура или орган кој ќе гарантира бесплатни здравствени услуги,

па жртвите на трговија со луѓе не можеа целосно да си го остварат правото на бесплатни здравствени услуги.

Еден дел од СОП-от има функција да послужи за рана проценка на ризик за секоја претпоставена жртва преку почетен разговор, за да се утврди дали постојат непосредни ризици по здравјето и безбедноста на претпоставената жртва. Процената на ризик е всушност двонасочен разговор меѓу власта и претпоставената жртва, и целта ѝ е да се процени потребата за итна помош или итна медицинска нега. Во поглед на почетната нега и среднорочната помош, со СОП-от се предвидува проценка на здравствените потреби на жртвата со цел да се утврди каква нега или внимание се потребни.

Г.1.3 Вработување, стручна подготовка и образование

Жртвите на трговија со луѓе кои не се граѓани на Република Македонија имаат право да бидат вработени или да работат во Македонија согласно процедурата и условите предвидени со Законот за вработување и работа на странци. Согласно овој закон, странец се смета за вработено лице во Република Македонија кога ќе заснова работен однос кај работодавач чие седиште или место на живеење е во Република Македонија, или кога ќе стекне статус на самовработено лице согласно овој закон. Услугите обезбедени од странци и другите облици на работа, кои ги извршуваат странци врз основа на договори за работа или други договори согласно со граѓанското право, а кои се спроведуваат на територијата на Република Македонија за ограничен временски период, се сметаат за работа извршена од страна на странци согласно со овој закон.

Согласно 7. став од Член 2, „жртва на трговија со луѓе“ е странец за кого постојат основани сомневања дека е жртва на кривично дело трговија со луѓе утврдено со Кривичниот законик и на кого, согласно со Законот за странци, му е издадена дозвола за привремен престој заради работа поради хуманитарни причини. Со СОП-от се предвидува советувањето за вработување и помошта да бидат составен дел од планот за реинтеграција на жртвите на трговија со луѓе.

Со 4. мерка од СОП-от, за „Прилагодување и стабилизација“, се предвидува стекнување знаење и вештини во програмата за психосоцијална помош и поддршка. За ова станува збор подолу, во контекст на тоа дека жртвата треба да одлучи дали ќе се врати во земјата на потекло: фактор што ѝ влијае на оваа одлука е можноста за понатамошно образование и стручна подготовка во

Македонија. „Отворена порта“ беше свесна дека имаат право на стекнување одредени квалификации, т.е. да присуствуваат на курсеви на „Отворениот граѓански универзитет за доживотно учење Кочо Рацин“ - Скопје.

Г.1.4 Право на бесплатна правна помош

Според член 8 од Законот за бесплатна правна помош, жртвите на трговија со луѓе треба да добијат ваква помош во сите судски и управни постапки.

Бесплатната правна помош е обезбедена како прелиминарна правна помош во сите судски и управни постапки, со што се покриваат трошоците за првичната правна помош за правата на лицето, општите законски информации и правната помош за пополнување барања за понатамошна бесплатна правна помош. Прелиминарната правна помош ја обезбедува стручно лице во локалните единици на Министерството за правда и овластените организации од граѓанското општество согласно законот.

Постојат и организации од граѓанското општество што освен бесплатна правна помош обезбедуваат и сеопфатна правна помош за жртвите со помош на стручни лица, но со законот не се пропишани посебни стандарди за ваквиот тип помош. Правната помош ја нудат адвокати овластени за бесплатна правна помош и во неа спаѓа застапување во постапката во Министерството за внатрешни работи и Центарот за социјална работа согласно Законот за правда на децата, застапување како и изготвување документи во сите степени на судството и во управните постапки.

Бесплатната правна помош, согласно овој закон, не важи во случаи на задолжителна одбрана согласно Законот за кривична постапка, нити пак за случаи на ослободување од плаќање на трошоците на постапката согласно Законот за парнична постапка и Законот за општа управна постапка.

Г.2 ШТО СЕ СЛУЧИЛО ВО ПРАКСА:

Се процени следниот стандард:

На сите лица кои биле идентификувани како жртви на трговија на луѓе и за кои се претпоставувало дека се жртви или биле официјално признаени како жртви веднаш им се понудила помош и поддршка, како итно засолниште, медицинска помош и информации и правни совети согласно потребите на секое лице (т.е. родот, јазикот, етничката припадност и возраста) и државата обезбедила доволно средства за ад се покрие ваквата помош.

Услуги за помош и поддршка на жртвите на трговија со луѓе

Мониторите забележаа дека стандардот не бил исполнет во Македонија особено зашто државата не обезбедила доволно средства за помош.

Г.2.1 Засолниште и материјална помош на жртвите на трговија со луѓе

Според наодите на „Отворена порта“ за 2014 и 2015 г. за жртвите на трговија со луѓе кои престојувале во Прифатниот центар за жртви каде што добиле помош и поддршка, сите жртви биле сместени во разумно краток рок. Македонците кои биле жртви на трговија со луѓе во рамките на Македонија биле сместени во Центарот за жртви на трговија со луѓе. Странците биле пратени во прифатниот центар за странци, кој не смееле да го напуштат без да им биде издадена привремена дозвола за престој. На неколку места е пријавено дека центарот за странци бил преполн и нивото на хигиена било под стандардите.³⁴ Условите за домашните жртви биле подобри и никаде не е пријавено дека лицата сместени во Центарот за жртви на трговија со луѓе биле незадоволни со сместувањето.

Г.2.2 Пристап до здравствени услуги

Жртвите немале пристап до сите услуги од јавното здравство. „Отворена порта“ им плаќала надомест на жртвите на кои им помагала за да имаат

³⁴ Извештај на „Амнести интернешанал“ - „Граничните територии на Европа“ - 2015 <https://www.amnesty.org/en/documents/eur70/1579/2015/en/>

пристап до здравствените услуги како гинеколошки прегледи, стоматолошки услуги и микробиолошко тестирање, како и услугите на трауматологија. Ги покривало и трошоците за препишаните лекови за лицата на кои им биле потребно. Теоретски државата требало да обезбеди пари за да ги покрие овие трошоци (барем делумно), но не било така.

Нема информации дека жртва не добила медицинска помош во разумен рок.

Според организациите од граѓанското општество одговорни за обезбедување помош и поддршка, во поглед на медицинска помош, нема пријавени случаи во кои странските жртви биле дискриминирани во споредба со домашните жртви. Немало ни пријавени случаи на родова дискриминација.

Сите жртви на трговија со луѓе кои престојувале во Центарот за жртви со трговија со луѓе и на кои им требале психосоцијална помош и поддршка ги добиле во разумен рок. Жртвите не биле принудувани да користат услуга за која не дале согласност. Сите жртви на трговија со луѓе добиле сеопфатни и точни информации за нивните права и услуги што им се на располагање. Според корисниците на програмата, помошта и поддршката за жртвите во Центарот била многу добра имајќи ги предвид ограничувањата во поглед на човечките и материјални ресурси на располагање на двете организации што ги давале. Ова било забележано во формуларите за повратни информации што корисниците ги пополнуваат анонимно пред да заминат од Центарот.

И покрај законски пропишаните типови услуги за реинтеграција, тие не биле достапни на локално ниво поради недоволниот капацитет на локалните единици на надлежните органи и единиците на локалната самоуправа. Програмата требала да се спроведе во местото на живеење на жртвите. Во 2015 г., овие услуги биле достапни само на жртвите кои престојувале во Центарот за жртви во Скопје. На пример, во сите градови освен во Скопје не постојат државни објекти во кои се нуди специјализирано стручно образование.

Г.3 ШТО СЕ СЛУЧИЛО ВО ПРАКСА ВО ПОГЛЕД НА ПРАВНАТА ПОМОШ

Се процени следниот стандард:

На жртвите на трговија со луѓе (и претпоставени и официјално признаени) им биле понудени и можеле да искористат соодветни правни совети.

Правна помош во судските постапки

Во 2015 г. четири жртви учествувале во судски постапки поврзани со трговија со луѓе. Сите четири биле предмет на трговија со луѓе како деца (пред да наполнат 18 г.). Две жртви имале пристап до правна помош за време на судските постапки, а две жртви од странство (една од Албанија, а една од Романија) имале правна помош кога почнало судењето и кога првпат дале докази, но не присуствувале на претресот кога судењето почнало повторно, па затоа немале понатамошен пристап до правна помош.³⁵

Една од странските жртви наполнила 18 години додека чекала да почне судењето и решила да не бара правно застапување. Наводната жртва тогаш изменила претходна изјава што ја дала во својство на сведок и тврдела дека не е жртва на трговија. Ова веројатно значи дека му влијаеле на сведокот, односно сторителот ги заплашувал и им вршел притисок на жртвата и на семејството за жртвата да ја смени изјавата. Затоа е неопходно усвоените мерки за заштита на жртви и сведоци во случаи со трговија со луѓе целосно да се применат и во истражните и во судските постапки, со цел да се спречи какво било влијаење на сведокот.

49

³⁵ „Отворена порта“.

Г.4 ШТО СЕ СЛУЧИЛО ВО ПРАКСА ВО ВРСКА СО ДЕЦАТА

Се процени следниот стандард:

На децата-жртви им беа понудени непосредна помош и поддршка соодветни на возраста, меѓу кои итно засолниште, медицинска помош, информации и правни совети согласно нивните потреби (на пр. возраст, зрелост, род, јазик и етничка припадност).

Во 2014 г. им било помогнато на вкупно шест деца-жртви на трговија со луѓе, а во 2015 г. вкупно три деца. Во 2014 г. четири деца биле сместени во засолниште, а во 2015 само едно. Децата останувале во засолништето во просек една недела, и заминувале на сопствено барање. Во период од шест до осум месеци им биле обезбедени и други типови помош (освен сместување). И покрај потребата од материјална помош за децата, не им била обезбедена.

Немало посебни засолништа за деца-жртви на трговија со луѓе. Тоа значи дека во Центарот за жртви на трговија со луѓе имало сместување и за девојки помлади од 18 г. и за жени. Не бил доволно голем за да има посебен простор за лицата помлади од 18 г. и за жени. Во 2014 и 2015 г. ниту едно дете не било сместено во згрижувачко семејство, ниту пак имало сместување за деца-жртви на трговија со луѓе во институции што не се специјализирани за помагање на жртвите на трговија со луѓе.

Но, сè уште постоела грижа за тоа каде младите деца, кои биле предмет на трговија кога имале помалку од 12 години, треба да се сместат откако ќе заминат од Центарот за жртви на трговија со луѓе. Во пракса се користеле две сиропиталишта („25 Мај“ и „11 Октомври“, кои немале посебно искуство со помагање на деца-жртви на трговија со луѓе. Во некои случаи, кога детето немало ни роднини или згрижувачко семејство, сиропиталиштата биле единствената можност за сместување на толку млади деца.

На децата во програмата на „Отворена порта“ им дале помош соодветна на возраста, со исклучок на материјална помош, која не била обезбедена за ниту едно дете. Сите деца добивале психолошка и медицинска помош во разумен рок согласно возраста и потребите. Во поглед на помагање на децата во образовниот систем, во 2014 г. едно

од четирите деца што престојувале во засолниште било вклучено во образовниот процес, додека во 2015 г. сите три деца биле вклучени во образовниот процес. Три од децата кои претходно биле на училиште не оделе на училиште и не присуствувале на никаква обука.

51

Д. КОМПЕНЗАЦИЈА И НАДОМЕСТ НА ШТЕТА

Д.1 УСОГЛАСЕНОСТ СО МЕЃУНАРОДНИТЕ СТАНДАРДИ

Правото на лицето категоризирано како жртва на кривично дело на компензација и надомест на штета е гарантирано со закон. Жртвата на трговија со луѓе може да добие надомест на штета во кривична постапка или може да побара надомест на штета преку граѓанска парница. Ако жртвата на трговија со луѓе изјави во кривична постапка дека не бара надомест на штета, таа изјава не ја спречува жртвата да бара надомест во граѓански постапки, бидејќи претходната изјава важи само за кривични постапки. И покрај тоа што постои можност самата држава да обезбеди надомест на штета (во случаи кога има кривични дела за кои е запретена барем четиригодишна затворска казна), државата сè уште нема отворено посебен фонд за надомест на штета .

Д.2 ШТО СЕ СЛУЧИЛО ВО ПРАКСА

Од осумте (8) официјално признаени жртви и 83 претпоставени жртви во 2014 г., пет биле сместени во Центарот за жртви на трговија со луѓе (едната била Романски државјанин и имала привремена дозвола за престој). Граѓанинот на Романија, откако престојувал во Центарот краток период, го вратиле во земјата на потекло по негово барање. Според извештајот на Националната комисија за 2014 г., на лицата кои престојувале во Центарот им биле овозможени различни видови потребна помош, меѓу кои и правна помош. Само една од петте жртви што престојувале во Центарот се појавила пред истражен судија за да даде изјава за судска постапка. Имајќи го ова предвид, адвокатот на „Отворена порта“ не покренал судски постапки за надомест на штета во 2014.

Во 2014 г., според извештајот на Националната комисија, немало пресуди за трговија со луѓе согласно Член 418-а од Кривичниот законик или за трговија со деца (Член 418-г). Затоа немало пресуди во кои се споменува побарување на надомест на штета. Во извештајот не е наведено дали жртвите на трговија со луѓе побарале надомест на штета граѓански постапки.

Според податоците што им биле на располагање на мониторите, имало три пресуди во првостепени судови во 2015 г. (т.е. пресуди кои можат потенцијално да се обжалат): од петте жртви на трговија со луѓе што биле вклучени, само три судовите ги оцениле како „жртви“ на трговија и добиле право да побараат надомест. Сите три биле девојки помлади од 18 г. кога биле предмет на трговија со луѓе, иако нивната возраст не влијаела на постапката за надомест. Осудените трговци требало да им платат 400.000 MKD (6,500 евра) надомест на две од трите жртви, додека третата била упатена на граѓанска постапка за да побара надомест. Граѓанската постапка не завршила до крајот на годината. Ниту една од жртвите не добила никакви средства до крајот на 2015 г.

Ѓ. ПРЕПОРАКИ

Врз основа на наодите, мониторините заклучи дека се потребни дополнителни чекори во различни делови на правото и праксата за Македонија подобро да реагира во случаи со трговија со луѓе. Иако главен приоритет е веројатно владата да ги исполни меѓународните обврски и да обезбеди средства за да се покријат трошоците за сместување и помош на жртвите на трговија со луѓе, мониторините сметаат дека и со следните препораки во голема мера ќе се надминат некои недостатоци во македонските системи за борба против трговија со луѓе.

ОПШТИ ПРЕПОРАКИ

1. Јавно достапните податоци за трговија со луѓе, или поконкретно годишните извештаи на Националната комисија за борба со трговија со луѓе и илегална миграција, се недоследни и нецелосни, што ги отежнува анализата, споредбите и отчетноста. Препорачуваме овие извештаи да станат јавно достапни и да содржат информации за чекорите што ги презеле сите надлежни органи активни во борбата против трговија со луѓе, со цел да може да се добие појасна слика за актуелната ситуација, и во поглед на силните и во поглед на слабите страни.

А. ЗАКОНОТ И НАЦИОНАЛНАТА ПРАВНА РАМКА ЗА КРИМИНАЛИЗИРАЊЕ ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ

2. Зголемените залагања на државата за борба со нелегална миграција негативно влијаеја на идентификацијата, истрагата, гонењето и пресудите во случаите со трговија со луѓе. Бројот идентификувани жртви на трговија со луѓе опаѓа од година во година, а покренати се само мал број кривични постапки за трговија со луѓе. Во 2015 г. се започнати само три кривични постапки за ваквиот тип дело - две за трговија со луѓе и една за трговија со деца. Мониторите заклучија дека трговијата со луѓе е поголем проблем во државата, па затоа мора да има повеќе случаи што резултираат со кривично гонење. Органите треба поинтензивно да работат во сите сфери на системот на кривична правда, и судовите треба да ги применат сите законски пропишани казни, а не само казни кои не ги одбиваат или одвраќаат сторителите.

Б. ИДЕНТИФИКАЦИЈА НА ЖРТВИ НА ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ

3. Во СОП-от нема внесено измени од 2010 г., и покрај тоа што е основната алатка за реакција во случај на трговија со луѓе и што мора редовно да се ажурира за да биде во тек со променливата реалност. Додадени се само показателите за идентификација, но дури ни тие не се составен дел од СОП-от. **Препорачуваме СОП-от да се ревидира и потоа да се врши ревизија барем еднаш годишно, за да може да се подобрува и изменува, а и да се проверува колку државните органи го спроведуваат СОП-от.** Мониторите забележаа дека ГРЕТА препорачала слични чекори и предложија во рацните на МВР кога има сомнение за трговија со луѓе да учествуваат и канцелариите на трудовиот инспекторат.
4. Во поглед на показатели за идентификација на лицата кои биле предмет на трговија, предлагаме да се разгледаат и надополнат согласно меѓународната добра практика, а особено показателите што ги имаат изготвено ИЛО и Европската комисија, сè со цел жртвите да бидат идентификувани ефикасно и навремено. **Топло препорачуваме да се формулираат како прашања, за органите да власта да ги користат при разговори со претпоставените жртви, како и за во ситуации во кои органите треба да одлучат дали претпоставената жртва треба официјално да се признае како жртва на трговија(препорачуваме показателите да се групираат согласно начинот на кој му влијаат на процесот за идентификација и официјално признавање на жртвите).**
5. Со СОП-от не се предвидуваат постапки за во случај кога лицето не добива статус на жртва а сепак треба да ги оствари своите права. **Препорачуваме сегашната пракса да се разгледа и да се воведат постапка со која може да се обжалат или разгледаат управните одлуки на органите, како и да се откријат потенцијалните недостатоци со кои би се подобрила сегашната постапка.**
6. Имајќи ги предвид извештаите на Националната комисија, а особено нејзиниот извештај за 2015 г., ни се чини дека власта се фокусира само на борба со илегална миграција. Јасна е мотивацијата за таквите чекори, бидејќи мигрантската криза бараше постојано и зголемено вклучување на органите, особено на МВР. Но, **препорачуваме органите да направат појасна разлика на оперативно ниво меѓу трговија со луѓе и криумчарење мигранти, и да се сигурни дека соодветен број полицајци се остручени за разбирањето, вршење истраги и кривично гонење на случаи со трговија со луѓе.** На обуките за сите релевантни службеници треба да се нагласи и разликите меѓу трговија со луѓе и криумчарење мигранти.
7. Многу деца, особено девојчиња, се и меѓу претпоставените жртви и меѓу

лицата што се официјално признаени како жртви на трговија. **И покрај фактот што во 2015 г. беше изготвен и усвоен СОП за постапување со странски деца без придружба, препорачуваме органите да преземат поголеми чекори за спречување вакви случаи и казнување на криминалците што го вршат делото.**

8. Вкупниот број лица што биле провизорно идентификувани како претпоставени жртви во 2015 г. бил многу помал од бројот во 2014 г., т.е. осум пати помал. Во овој контекст, **ја повторуваме препораката на ГРЕТА дека мора да се посвети поголемо внимание на идентификација на жртвите на трговија со луѓе меѓу мигрантите, барателите на азил и децата без придружба, што се разбира дека значи организирање дополнителни обуки за службениците кои се во контакт со овие лица.**
9. И покрај тоа што податоците во годишниот извештај на Националната комисија се нецелосни и недоследни, нè грижи што само неколку странци се официјално признаени или претпоставени жртви. **Па така, согласно препораката на ГРЕТА, препорачуваме да се обрати посебно внимание на идентификација на странски жртви на трговија со луѓе.**
10. Ако имаме предвид дека во извештаите за 2014 и 2015 г. на Националната комисија се предочува дека повеќето идентификувани жртви биле експлоатирани во сексуалната индустрија, **органите треба да обратат поголемо влијание на идентификација на жртвите што биле експлоатирани и во други сектори и не за сексуална експлоатација.**

В. ЗАШТИТА НА ЖРТВИТЕ НА ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ

11. Во поглед на заштитата на жртвите гарантирана со закон, особено во поглед на периодот на закрепнување и размислување, согласно препораката на ГРЕТА **препорачуваме помошта што ја добива жртвата во овој период да не зависи од соработката на претпоставената жртва со власта. Препорачуваме и органите на власта да им овозможат привремен престој на сите жртви на трговија со луѓе, без оглед дали соработуваат или не.**
12. Во СОП-от не постои недвосмислена одредба со која жртвите што биле идентификувани надвор од земјата ги уживаат истите помош и поддршка што им се достапни на жртвите идентификувани во земјата. **Во овој контекст, препорачуваме измена на одредбите на СОП-от.**
13. Во поглед на законски загарантираната заштита на жртвите и нивната заштита како сведоци, препорачуваме придржување до препораката на ГРЕТА. **Имено, треба целосно да се применат сите достапни мерки за заштита на жртвите и сведоците од заплашување и одмазда за време на истрагата и судската постапка.**

Г. ПОМОШ И ПОДДРШКА ЗА ЖРТВИТЕ

14. Законските одредби со кои жртвите на трговија со луѓе имаат пристап до здравствените услуги се непрецизни и неприменливи. Истовремено, државата не обезбедува никаква финансиска или институционална поддршка за плаќање или потпомогање пристап до здравствени услуги за жртви на трговија со луѓе. Ова е сериозен недостаток. Во 2014 и 2015 г., услугите биле обезбедени главно со финансиска поддршка и помош на „Отворена порта“. Согласно препораките на ГРЕТА, **препорачуваме владата под итно да создаде правни, институционални и финансиски услови со кои жртвите на трговија со луѓе ќе можат да си го остварат правото на здравствена нега и медицинска грижа.**
15. Според извештаите за 2014 и 2015 г. на Националната комисија, владата одделила осумпати помалку средства во 2015 г. за сместување на домашни и странски жртви на трговија со луѓе во споредба со 2014 г., односно вкупно 1.061.036,00 MKD (17.328 евра или 2,5 насто од буџетот кој владините организации, НВО-ата и меѓународните организации плаќаат за активности за борба со трговијата со луѓе). Државата и системот на поддршка во 2014 и 2015 г. не обезбедиле никаква материјална помош на жртвите на трговија со луѓе за да си ги задоволат потребите. **Државата мора да одвои соодветни финансиски средства за да се плати за помошта и поддршката на жртвите на трговија со луѓе.**
16. Државата не одвојува доволно средства за организациите од граѓанското општество што се примарен давател на услуги за жртвите на трговија со луѓе, а средствата што им се на располагање опаѓаат секоја година. **Државата мора да обезбеди финансиска поддршка за работата на организациите кои им овозможуваат директни услуги на жртвите.**
17. Условите што треба да се исполнат за жртвата да добие бесплатна правна помош, согласно Законот за бесплатна правна помош, се финансиски и управно премногу сложени и се своевидна пречка. Затоа жртвите добиваат правни совети и помош (како и барања за отштета) преку адвокат кој го ангажира (и го плаќа) „Отворена порта“. **Жртвите на трговија со луѓе мора да имаат ефективен пристап до правна помош и бесплатно правно советување за да можат да ги остварат своите права, меѓу кои и правото на отштета.**
18. Во Центарот за жртви на трговија со луѓе е обезбедено сместување за девојки и жени, но нема физички капацитет (простор) за посебни објекти за деца по основ на нивната возраст. **Препорачуваме државата да обезбеди посебни објекти за децата-жртви на трговија со луѓе и да внимава не само на краткорочното (привремено) сместување на децата во засолниште, туку и решенија што се пријатни за деца**

на подолгорочен план (на пр. згрижувачки семејства) со цел да им помогне во целосната интеграција. Тоа подразбира и државата да одвои средства за да се плати за различните видови помош потребни за децата-жртви на трговија со луѓе.

Д. КОМПЕНЗАЦИЈА И НАДОМЕСТ НА ШТЕТА

19. Правото на компензација на жртвите на трговија со луѓе е обременето со правната формулација (и од материјална и од парнична гледна точка). **Предлагаме правните одредби да бидат прилагодени на потребите на жртвата за жртвата да може непречено да го оствари ова право.**
20. Не постои одделен државен фонд ни за компензацијата ни за надоместот на штета на жртвите, што би се употребил кога осудениот сторител не може или не ѝ плати компензација на жртвата. Затоа, **препорачуваме државата веднаш да отвори фонд и да ги упрости условите за жртвата да може самата да бара компензација (па да може да бара компензација и ако сторителот добие помалку од четири години затворска казна и без да се бара првин сторителот да плати отштета).** Истиот фонд треба да се користи и да им се плати на жртвите на трговија со луѓе чии случаи се водат во долги постапки во системот на кривична правда, за да се гарантира навремена исплата, а не исплата по многу години, кога завршиле расправите за обжалување и кога случајот е предмет на конечна судска одлука.